

วิเคราะห์ “สภาพสังคมไทย” ด้วยวิธีการทางเศรษฐศาสตร์การเมือง

สุชาย ตวีรัตน์*

บทนำ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายอธิบายว่า วิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมือง หรือ สภาพสังคมไทยที่แท้จริงเป็นอย่างไร เพราะ รายละเอียดของทั้งสองเรื่อง มีปรากฏอยู่ที่ต่าง ๆ แล้ว** ทั้งลักษณะของวิธีการวิเคราะห์ และ สภาพของสังคมไทยที่เอ่ยถึงในบทความนี้เป็นเพียงการนำเสนออย่างคร่าว ๆ เพื่อให้ท่านที่สนใจได้เห็นว่าการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองสามารถนำมาใช้อธิบายความเป็นจริงในสังคมไทยได้อย่างไรบ้าง และนี่ก็คือจุดมุ่งหมายของบทความนี้ ซึ่งไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไรก็

ตามท่านผู้อ่านท่านนี้คือผู้ตัดสินว่า วิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้นสามารถนำมาใช้ในแวดวงวิชาการได้หรือไม่ และนอกเหนือไปจากนี้คือ ผู้เขียนมีความหวังว่า ท่านผู้รู้ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองทั้งหลาย คงจะได้สร้างสรรค์ผลงานกันออกมา เพื่อแก้ไขความผิดพลาดที่มีอยู่ดังเช่นที่มีปรากฏในบทความนี้

กล่าวอย่างถึงที่สุด วิธวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองก็คือเครื่องมือทางวิชาการที่ดีอกำเนิดมาจากสมมติฐานที่ว่า สังคมทั้งสังคมย่อมประกอบด้วยส่วนปลีกย่อยต่าง ๆ มากมาย

*อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**เช่น บทความของ ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ “ระบบเศรษฐกิจสังคมไทยทั้งเมืองชน-กึ่งศักดินา” หนังสือ 23 ตุลาคม 2523 หน้า 52-57 และ “แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในปัจจุบัน” ในแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในปัจจุบัน สถาบันวิจัยสังคม-จุฬาฯ 2523; พัฒนา รมยสุต, “วิเคราะห์ลักษณะชนชั้นในสังคมไทย” ใน รั้งสรรค์ ณะพรพันธ์ (บรรณาธิการ), สังคมกับเศรษฐกิจ, 2519 หน้า 141-150 เป็นต้น

ซึ่งล้วนเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวเป็นเหตุเป็นผล
ซึ่งกันและกันตลอดเวลา

ส่วนปลีกย่อยต่าง ๆ ของสังคมมีอยู่มากมาย
เช่น นัยกับแก่นมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ หรือกับสิ่งไม่มีชีวิต
ทั้งหลาย เช่น ทรัพยากร เครื่องมือเครื่องใช้
หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน
เองในรูปการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด
ของมนุษย์เองอีกด้วย ส่วนปลีกย่อยเหล่านี้อาจ
สรุปรวมความได้เป็นสองส่วนใหญ่ ๆ ซึ่งล้วน
มีมนุษย์เข้าไปมีบทบาทสำคัญอยู่ด้วยเสมอ คือ
วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และความรู้สึกนึก
คิดของมนุษย์

วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และความรู้
สึกนึกคิดของมนุษย์ ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน
อย่างแน่นแฟ้น กล่าวคือ ความรู้สึกนึกคิด
ของมนุษย์ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้เรียนรู้ถึงวิถี
การดำเนินชีวิต และวิถีการดำเนินชีวิตย่อมได้
รับการปฏิบัติตาม หรือถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม
อยู่เสมอ ด้วยความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่พยายามคง
สภาพหรือเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ และสังคมให้อำนวย
ประโยชน์สุขแก่ชีวิตมนุษย์มากที่สุด ดังนั้นสังคมทั้ง
สังคมซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์อันไม่มีที่สิ้นสุด
ระหว่างวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์และ
ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ จึงก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของสังคมอยู่

ตลอดเวลา

วิถีการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน
และทุกยุคสมัยล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องปากเรื่องท้อง
ว่า จะกินอะไร จะอยู่อย่างไร ปัญหาการกิน
การอยู่เป็นปัญหารากฐานของสังคมมนุษย์
และทำให้มนุษย์ต้องพยายามเอาชนะปัญหา
รากฐานนี้ด้วยการมุ่งหน้าทำการผลิตสิ่งต่าง ๆ ขึ้น
เพื่อตอบสนองการกินการอยู่ของมนุษย์เอง จึง
กล่าวได้ว่า วิถีการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของ
มนุษย์ล้วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการผลิต - อัน
ประกอบขึ้นด้วย การออกแรงใช้ปัจจัยการผลิต
ผลิตสิ่งต่าง ๆ ขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์อัน
หลากหลายระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ทั้งในแง่
ตัวบุคคลและสถาบัน - วิถีการดำเนินชีวิตอัน
เป็นเรื่องของกิจกรรมการผลิตเช่นนี้ จึงอาจ
เรียกได้ว่าเป็น วิถีการผลิต

อย่างไรก็ตาม วิถีการดำเนินชีวิตมิได้เกี่ยวข้อง
อยู่แต่กับวิถีการผลิตเท่านั้น ความรู้สึกนึก
คิดของมนุษย์ก็ยิ่งแทรกซ้อนควบคู่ไปกับวิถีการ
ผลิตอยู่ทุกขณะ และความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของมนุษย์
นี้เองที่สามารถสร้างเสริม คงสภาพ หรือ
ทำลายวิถีการผลิตได้ ความรู้สึกนึกคิดของ
มนุษย์ย่อมต้องการเปลี่ยนแปลงเอาชนะธรรมชาติ
ตลอดเวลา จนในที่สุดมนุษย์จึงได้เรียนรู้
ว่า นอกเหนือไปจากการเอาชนะธรรมชาติแล้ว
หนทางที่มนุษย์จะได้ประโยชน์มากที่สุดจากการ

คัดแปลงธรรมชาติก็คือ การต้องเอาชนะเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองเพื่อให้มนุษย์ผู้นั้นยอมรับอำนาจและอิทธิพลของตน และจะได้ปรับเปลี่ยนธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ ได้ชัยชนะ การที่มนุษย์คิดและพยายามเอาชนะกันนี้เอง ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดรูปของความสัมพันธ์ ในแง่ของสถาบันความคิด ความเชื่ออีกด้วย เช่น การคิดสร้างแบบแผนของการปฏิบัติ จนเป็นวัฒนธรรม หรือมีการยอมรับหรือยินยอมให้มีผู้ใช้อำนาจและอิทธิพลเหนือผู้อื่น โดยผ่านกลไกต่าง ๆ ของสังคมซึ่งเป็นเรื่องราวทางการเมือง ดังนั้น ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์จึงกลายเป็นระบบความคิด และมีได้มุงอยู่กับการปรับเปลี่ยนธรรมชาติเท่านั้น หากมีความพยายามเอาชนะซึ่งกันและกันโดยอาศัยสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งก็คือการแสดงออกทางการเมืองนั่นเอง

โดยสรุปวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองก็คือวิธีการที่เกิดมาจากการสรุปความเป็นจริงของสังคม โดยเห็นว่าสังคมย่อมประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นระหว่าง วิถีการผลิต และระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมือง ความสัมพันธ์ดังกล่าว มีทั้งลักษณะที่สอดคล้องไปด้วยกัน หรือขัดแย้งกัน แต่ลักษณะความ

สัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันเท่านั้น จึงจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ระบบความคิดใหม่ย่อมเกิดขึ้นทั้งวิถีการผลิตแบบใหม่ และระบบความคิดใหม่ย่อมจะขัดแย้งกับระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองแบบเก่า ซึ่งนับว่าอ่อนแอและจะเสื่อมสลายไปในที่สุด หรือเมื่อมีระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองแบบใหม่ ทั้งระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองแบบใหม่ ย่อมต้องการสร้างสรรค์หรือคงสภาพวิถีการผลิตแบบใหม่ และพยายามเปลี่ยนแปลง หรือทำลายวิถีการผลิตแบบเก่าเป็นต้น

อะไรเป็นสิ่งที่กำหนด “สภาพสังคม”

ในขณะทีวิถีการผลิตของผู้คนในสังคมเกี่ยวข้องอยู่กับงานเกษตรกรรมแบบคั้งเค็ม กล่าวคือ แรงงานส่วนใหญ่ในสังคมยังคงใช้เครื่องมือเครื่องใช้แบบคั้งเค็มปรับเปลี่ยนทรัพยากรหรือทำมาหากินอยู่บนที่ดิน ความสัมพันธ์ทั้งหมดของผู้คนจึงส่วนเกี่ยวข้องอยู่กับที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ที่ดิน การถือครองที่ดิน การใช้น้ำเหนือที่ดิน และการแสวงหาผลประโยชน์จากที่ดิน ระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในสังคม เช่น ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรม ระเบียบ กฏ-

เกณฑ์ สถาบันต่าง ๆ ทางการเมืองรวมทั้งกลไก
 การใช้อำนาจก็จะเกี่ยวข้องกับที่ดินหรือที่นาไป
 ด้วย เช่นความสัมพันธ์ก็ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง
 ผู้เป็นเจ้าของที่ดินกับผู้ทำงานตึกที่คินย่อมเปิด
 โอกาสให้เจ้าของที่ดินมีอิทธิพลทางความคิด
 เห็นผู้ทำงานตึกที่คินในเรื่องความรู้สึกนึกคิด
 เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำค่าสูง ความเชื่อใน
 บุญญาบารมี และเวรกรรมหรือโชควาสนา ใน
 ขณะเดียวกันความรู้สึกนึกคิดแบบนี้ก็ช่วยสร้าง
 สมแบบแผนแห่งความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน
 ขึ้นอีก เช่นมีการจัดระดับชั้นของการกิน การ
 อยู่ การใช้ภาษา การควบคุมกำลังคนและการ
 เกณฑ์แรงงานในระบบไพร่ การจัดแบ่งผล
 ประโยชน์และอำนาจหน้าที่ตามยศศักดิ์ เป็นต้น
 และต่อมาแบบแผนแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าว
 จึงได้ตายเป็นความชอบธรรมในความรู้สึกนึก
 คิดของผู้คน และเป็นระบบความคิดแบบศักดินา
 ไปในที่สุด

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า "วิถี
 การผลิตแบบศักดินา" ก่อให้เกิดระบบความ
 คิดและการแสดงออกทางการเมืองแบบศักดินา
 ขณะที่ระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมือง
 แบบศักดินาก็จะเผ่าสร้างเสริม ปรุงแต่ง
 และพิทักษ์รักษาวิถีการผลิตแบบศักดินาเอาไว้
 ฉะนั้น วิถีการผลิตและระบบความคิดและการ
 แสดงออกทางการเมืองแบบศักดินา จึงเป็นตัว

กำหนดให้สังคมนั้น ๆ มีสภาพเป็นศักดินา
 ครั้นเมื่อวิถีการผลิตของผู้คนในสังคมเกี่ยว
 ข้องอยู่กับงานค้ำบ้านพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม
 และเกษตรกรรมขนาดใหญ่ (Plantation) ซึ่ง
 ต้องอาศัย "ทุนรอน" ในการดำเนินการ ความ
 จำเป็นในเรื่องการลงทุนจึงมีอยู่สูง โดยเฉพาะ
 การลงทุนในเรื่องการว่าจ้างแรงงาน การก่อสร้าง
 โรงงานโดยลงทุนสร้าง และใช้เครื่องมือ
 เครื่องจักรหรือเครื่องผ่อนแรงอื่น ๆ ซึ่งต้อง
 อาศัยความชำนาญพิเศษ และเทคโนโลยีแผน
 ใหม่ ทุกกลมหายใจเข้าออกของผู้คนในสังคม
 และความสัมพันธ์ที่มวลระหว่างกันก็จะ "สาละ
 วน" อยู่กับเรื่อง "ทุนรอน" ตลอดเวลา ไม่ว่าจะ
 เป็นเรื่องการลงทุน การแสวงหาทุน
 การใช้ทุน และการแสวงหาผลประโยชน์จาก
 ทุน ระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมือง
 ของผู้คนก็จะเกี่ยวข้องกับเรื่องทุน ไปด้วย
 เช่นผู้คนจะมีความรู้สึกนึกคิดว่า บุคคลแต่ละคน
 มีสิทธิเสรีภาพในการแสวงหาหรือใช้ทุน "ใคร
 ทำมากได้มาก ใครทำน้อยได้น้อย" "ตัวใครตัว
 มั่น" "มือใครยาวสาวได้สาวเอา" และใครมี
 อำนาจทุนย่อมมีความชอบธรรมที่จะก้าวขึ้นเป็น
 ผู้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ควบคุมผู้คนในสังคม
 เป็นต้น

วิถีการผลิตแบบทุนนิยมจึงก่อให้เกิดระบบ
 ความคิดและการแสดงออกทางการเมืองแบบ

ทุนนิยม ขณะเดียวกันระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองแบบทุนนิยมก็จะทำลายล้างวิธีการผลิตแบบเก่าและหันมาส่งเสริมและปกป้องวิถีการผลิตแบบทุนนิยม เพื่อคงสภาพสังคมทุนนิยมไว้ ดังนั้น วิถีการผลิตแบบทุนนิยม และระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองแบบทุนนิยมจึงเป็นตัวกำหนดสภาพสังคมทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการผลิตแบบหนึ่งแบบใดไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองแบบหนึ่ง ๆ เสมอไป ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์ย่อมมีความคิด และความต้องการที่จะคัดค้านและเอาชนะธรรมชาติอยู่เสมอ มนุษย์จึงปรารถนาจะเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนมากที่สุด แต่การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตมิใช่เกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะนอกจากจะต้องต่อสู้เอาชนะธรรมชาติ ต้องต่อสู้เอาชนะกับแบบแผนความสัมพันธ์ดั้งเดิมแล้ว มนุษย์ยังต้องต่อสู้ขัดแย้งกับกระแสต่อต้านจากระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองแบบเก่า ๆ ที่ยังคงมีฐานะครอบงำอยู่อีกด้วย ความขัดแย้งระหว่างการพยายามเปลี่ยนแปลงของวิถีการผลิต กับระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นใน

สังคม จากน้อยสู่มาก จากเล็กสู่ใหญ่ หรือที่เรียกเป็นภาษาวิทยาศาสตร์ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณซึ่งจะมีลักษณะสั่งสมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพซึ่งจะทำให้การเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตบรรลุผลเป็นอิสระจากการครอบงำของระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองแบบเก่าซึ่งนับวันเคลื่อนไหวและแคบลงเรื่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองที่สอดคล้องกับวิถีการผลิตใหม่

การเปลี่ยนแปลงจากสังคมศักดินา สู่สังคมทุนนิยมในยุโรปตะวันตกเกิดขึ้นตามครรลองดังกล่าว พัฒนาการแห่งความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้น ระหว่างชนชั้นกลางซึ่งได้ประโยชน์จากวิถีการผลิตแบบทุนนิยมกับชนชั้นสูง หรือศักดินา ซึ่งต้องการรักษาสถาปัตยกรรมของชนชั้นด้วยความพยายามคงสภาพวิถีการผลิต และระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองแบบศักดินาเอาไว้ จนในที่สุดเมื่อชนชั้นกลางสามารถรวมตัวกันให้มากขึ้น อันเนื่องมาจากความเข้มแข็งของวิถีการผลิตแบบทุนนิยมที่กำหนดหน้ามากกว่าแบบศักดินา และระบบความคิดที่เชิดชูสิทธิเสรีภาพ และการแสดงออกทางการเมืองที่ต้องการโค่นล้มวิถีการผลิตแบบศักดินาที่เอารัดเอาเปรียบ และระบบความคิดแบบศักดินาที่บิ่คกันสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของผู้คน จึง

ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมยุโรปตะวันตกอย่างขนานใหญ่ และแพร่หลายออกไปสู่สหรัฐอเมริกา ทั้งเช่นกรณีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสมัยศตวรรษที่ 18 ส่งผลไปสู่การปฏิวัติของชาวอเมริกัน ต่อระบบอาณานิคมของศักดินายุโรป ปี 1776 การปฏิวัติของชนชั้นกลางในฝรั่งเศสเมื่อปี 1789 เป็นต้น

เมื่อหลุดพ้นจากการครอบงำ ค่ายระบบความคิด และการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพทางการเมืองในสังคมศักดินาได้แล้ว ชนชั้นกลางในสมัยนั้น ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากพัฒนาการของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมที่พวกเขาได้ช่วยกันสร้างสรรค์ขึ้น ก็ได้โอกาสสร้างเสริมระบบความคิดและการประกันสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคทางการเมือง ในแบบทุนนิยมขึ้นมาใหม่ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคำประกาศแห่งรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ หรือใน MAGNA CARTA ของอังกฤษ เป็นต้น ระบบความคิดแบบทุนนิยมและการประกันสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคทางการเมืองได้รับการเสริมสร้าง ตีบ ต่อยกันมาอย่างเข้มแข็ง จนกลายเป็นอุดมการณ์เสรีนิยม ที่ยึดอยู่ในจิตสำนึกของชนยุโรป และอเมริกัน ขณะเดียวกันอุดมการณ์พยายามดำรงรักษากรรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบ้จกชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมไว้เสมอมา ท่ามกลางการก่อหวอดของความขัดแย้ง

ใหม่ ๆ เช่นความขัดแย้งระหว่างความเจริญล้ำหน้าทางเทคโนโลยีที่มีผลผูกพันและกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งสังคมกับการทำมาหากินแบบตัวใครตัวมัน หรือระหว่างการผลิตผูกขาดคักคือน (Monopoly capital) แบบปลาใหญ่กินปลาเล็ก กับความรู้สึกรู้สึกผิดในเรื่องประโยชน์สุขต่อสังคมโดยส่วนรวม หรือระหว่างความเจริญก้าวหน้าทันสมัยทางด้านวัตถุ กับความเสื่อมโทรม และการลดค่าความเป็นมนุษย์ (Alienation) เป็นต้น ความขัดแย้งเหล่านี้กำลังเริ่มก่อตัวขึ้น อันเนื่องมาจากความคิดในการเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์เทคโนโลยีแผนใหม่ที่มีผลกระทบต่อชีวิตคนทั้งโลก ก็ยี่ระบบความคิดที่ยังคงหยุดอยู่แก่การมุ่งงอบ โดยผลประโยชน์ส่วนตัวอันเนื่องมาจากอุมการแบบทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทางปริมาณ ได้เริ่มตั้งสมขึ้นแล้ว และกำลังมุ่งหน้าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพท่ามกลางการลุกครั้งอย่างแข็งขันของระบบความคิดแบบทุนนิยม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงพอให้เห็นได้ว่า สังคมโคจะมี "สภาพ" อย่งไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ภายใต้เงื่อนไขแห่งความสัมพันธ์ที่สอดคล้อง หรือขัดแย้งกันระหว่างปัจจัยทั้ง 2 คือ วิธีการผลิต และระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมือง

สังคมไทยมี “สภาพ” อย่างไร

๑. ลักษณะของวิธีการผลิตในสังคมไทย

ก. วิธีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้น

พัฒนาการของสังคมไทย ในฐานะที่เป็นหนึ่งในประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ของโลกนั้น มีกระบวนการที่แตกต่างไปจากพัฒนาการของประเทศในยุโรป อเมริกา และญี่ปุ่นอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ในขณะที่สังคมยุโรป อเมริกา และญี่ปุ่นมีพัฒนาการมาจากความเป็นมาภายในสังคม ของตนเองเป็นหลักใหญ่ โดยปลอดจากการครอบงำ หรือการบงการจากคนต่างชาติ ต่างวัฒนธรรม สังคมด้อยพัฒนาเช่นไทย แม้จะมีประวัติความเป็นมาที่มีลักษณะเป็นของตนเอง เช่นมีวิธีการผลิตแบบศักดินาที่ต่างไปจาก “ศักดินา” ในลักษณะและความหมายของยุโรป แต่ก็ถูกบีบคั้น ครอบงำ (หรืออาจอยู่ภายใต้การควบคุมปกครองโดยตรงในกรณีประเทศด้อยพัฒนาส่วนใหญ่) จากอิทธิพลทางการผลิต และวัฒนธรรมของชาวยุโรปและสหรัฐอเมริกา สมัยแห่งการค้าอาณานิคมและสมัยแห่งจักรวรรดินิยมนับเป็นชั่วชีวิตสำหรับความเป็นจริงดังกล่าว อิทธิพลของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม รวมทั้งระบบความคิด ความอุดมการณ์ทุนนิยม ได้หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยและพยายาม บีบคั้นหรือทำลายวิธีการผลิต ตลอดจนระบบความคิด แบบศักดินาของไทย

มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกำลังจะมีฐานะครอบงำชีวิตผู้คนในสังคมไทยอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ไม่อาจกล่าวได้ว่า วิธีการผลิตแบบทุนนิยมที่กำลังไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยจะเป็นวิธีการผลิตแบบ “ทุนนิยมของไทย” ไปด้วยได้ ทั้งนี้เพราะวิธีการผลิตแบบทุนนิยม เช่นนี้ มิได้เกิดขึ้นจากวิวัฒนาการความเป็นมาของสังคมไทย หากเป็นอิทธิพลตกกันจากภายนอกที่สังคมด้อยพัฒนาเช่นประเทศไทย ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นความแตกต่างในเนื้อแท้ระหว่างวิธีการผลิตแบบทุนนิยมของยุโรป และสหรัฐ ฯ กับวิธีการผลิตที่มีลักษณะเป็นทุนนิยมในประเทศไทย จึงเป็นความจริงที่ปฏิเสธมิได้ เพราะอย่างน้อยวิธีการผลิต “ต่างคำ” ที่มีลักษณะเป็นทุนนิยมของไทยย่อมทำให้สังคมไทยไม่เป็นตัวของตัวเองและต้องพึ่งพาต่างชาติอยู่รำไป ซึ่งอาจเรียกวิธีการผลิตแบบนี้ว่า “ทุนนิยมด้อยพัฒนา” (Underdeveloped Capitalism) เมื่อเน้นลักษณะความล้าหลังของประเทศโดยถือสังคมยุโรปและสหรัฐ ฯ เป็นมาตรฐานเปรียบเทียบ หรือเรียก “ทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น” หรือ “กึ่งเมืองขึ้น” เมื่อคำนึงว่า วิธีการผลิตแบบทุนนิยมเป็นผลิตผลนอกสังคมด้อยพัฒนา ซึ่งสังคมด้อยพัฒนาเช่นประเทศไทย ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ นับตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญาบาวริง เมื่อ พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา

เมื่อความจริงเป็นเช่นนั้น วิธีการผลิตใน
สังคมไทย จึงมิใช่วิธีการผลิตแบบทุนนิยมหาก
เป็นวิธีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น หรือ

ที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า วิธีการผลิตแบบกึ่งเมือง
ขึ้น ซึ่งส่วนต่างๆ ของเศรษฐกิจไทยต้องพึ่ง
พาและขึ้นต่อกันทุนนิยมตะวันตกเรื่อยมา

ตารางเปรียบเทียบแรงงานต้านเกษตร กับต้านอื่น ๆ พ.ศ. 2509 และ 2519

สาขาเศรษฐกิจ	ร้อยละของแรงงาน		ร้อยละที่เพิ่มขึ้น หรือ(ลดลง)
	2509	2519	
1. เกษตรกร	79.9	75.7	(4.2)
2. แรงงานต้านอื่น ๆ :			
เหมืองแร่	0.3	0.2	(0.1)
อุตสาหกรรม	4.7	6.2	1.5
การก่อสร้าง	0.7	1.3	0.6
ไฟฟ้าและการประปา	0.2	0.2	-
พาณิชย์กรรม	7.1	7.1	-
ขนส่ง	1.6	1.8	0.2
บริการ	5.5	7.5	2.0
รวมแรงงานต้านอื่น ๆ	20.1	24.3	4.2

ที่มา: ดัดแปลงจาก แหล่งข้อมูลกรมแรงงาน อังโน ดร.สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย, "สภาพและปัญหาของ
การพัฒนาอุตสาหกรรมไทยในปัจจุบัน" วิกฤติการณ์เศรษฐกิจไทย 2522 (รวมบทความสัมมนาทางวิชา
การคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ตารางที่ 3 ในภาคผนวก

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางเปรียบเทียบอัตราเพิ่มระหว่างผลิตภัณฑ์ในประเทศ (ในราคาคงที่) ของกิจการนอกเหนือการเกษตรกับเกษตรกรรม และสัดส่วนความสัมพันธ์ต่อการเพิ่มผลิตภัณฑ์ประชาชาติในสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ

สาขาการผลิต	อัตราเพิ่มร้อยละ				สัดส่วนความสำคัญต่อการเพิ่มผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (ร้อยละ)			
	2503-08	2508-13	2513-19	2519-21	2503-08	2508-13	2513-19	2519-21
เหมืองแร่	13.56	8.87	-0.78	17.82	2.77	1.78	-0.18	3.02
อุตสาหกรรม	11.02	10.72	9.749	13.88	19.72	18.42	25.51	33.40
การก่อสร้าง	10.89	8.83	-0.46	16.96	7.96	5.94	-0.37	9.62
ไฟฟ้าและประปา	20.11	26.19	14.869	12.03	1.04	2.18	2.96	2.45
การคมนาคมและการขนส่ง	6.03	7.87	6.15	9.32	5.54	5.74	5.91	7.17
การค้าปลีกและการค้าส่ง	7.66	10.34	6.378	4.84	17.30	20.39	17.74	10.38
การธนาคาร	14.87	17.41	11.286	7.21	4.50	6.34	7.58	4.34
ที่อยู่อาศัย	2.71	4.56	3.71	3.57	1.04	1.19	1.11	0.75
การบริหารราชการ	6.09	8.61	5.26	9.07	3.81	4.36	3.51	4.72
การบริการ	7.46	8.60	6.96	8.03	10.03	9.70	10.72	10.00
การเกษตร	4.83	5.94	5.15	3.87	26.29	23.96	25.51	14.15

ที่มา : สถิติรายได้ประชาชาติ คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อังโน ดร. สมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย เรื่องเดียวกัน ตารางที่ 2 ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงเงินทุนจากต่างประเทศและการลงทุนออกไปต่างประเทศ
(หน่วย: ล้านบาท)

ปี พ.ศ.	เงินลงทุนจาก ต่างประเทศ	การลงทุนออกไปต่างประเทศ				รวมเงินส่งออกทั้งสิ้น
		รายได้ลงทุน	ใช้ทุนคืน	การท่องเที่ยว	อื่น ๆ	
2504	120.9	272.5	110.0	257.7	199.6	839.8
2505	156.0	312.1	249.0	335.8	209.3	1,106.2
2506	346.8	305.5	329.4	355.4	254.7	1,245.0
2507	374.2	467.0	604.4	461.0	301.6	1,834.0
2508	870.3	537.1	795.3	508.6	396.3	2,237.3
2509	570.6	683.8	1,004.2	565.7	376.2	2,629.9
2510	894.4	775.1	1,206.9	715.9	549.4	3,347.3
2511	1,239.7	780.3	1,715.7	824.2	646.2	4,016.4
2512	1,057.5	1,058.5	2,370.5	1,001.7	654.7	5,085.2
2513	890.5	1,257.3	3,027.8	1,267.4	749.3	6,301.8
2514	808.4	1,393.8	3,445.7	1,294.5	866.7	7,000.7
2515	1,427.1	1,534.0	3,362.8	1,286.8	945.7	7,129.3
2516	1,604.9	1,872.4	4,085.4	1,449.4	1,224.3	8,631.5
2517	3,826.3	2,933.9	4,023.1	1,634.0	1,393.1	9,984.1
2518	1,744.8	3,775.9	4,795.9	2,735.3	2,110.4	13,417.5
2519	1,614.1	3,993.3	5,015.8	3,881.3	2,380.6	15,271.0
2520	2,165.8	4,515.5	5,318.5	3,183.7	2,239.4	15,357.1
รวมทุกปี	19,720.3	26,468.0	40,450.4	21,927.2	15,697.5	105,835.1

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย อังโน ศิริ ศาสตร, หน่วยงานทุนนิยมของไทย
2522 หน้า 80

ตาราง แสดงสัดส่วนของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศต่อการสะสมทุนในภาคเอกชน

2510-2521

ปี	การลงทุนจากต่างประเทศ	การสะสมทุนในภาคเอกชน	สัดส่วนการลงทุนต่างประเทศ ต่อ การสะสมทุนภาคเอกชน (%)
2510	894.4	16,714	5.35
2511	1239.7	18,358	6.75
2512	1057.5	20,902	5.56
2513	890.5	22,248	4.00
2514	808.4	22,319	3.62
2515	1427.1	23,167	6.16
2516	1604.9	33,523	4.79
2517	2766.3	48,901	5.66
2518	1744.8	50,683	3.44
2519	1614.1	52,187	3.09
2520	2163.8	70,087	3.09
2521	1010.8	83,594	1.21

ตัวเลขปี 2521 เป็นตัวเลขเบื้องต้น

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย อังใน คร.สมศักดิ์ แต้บุญเลิศชัย, อ้างแล้ว
ตารางที่ 14 ในภาคผนวก

หากพิจารณาตัวเลขจากตารางนี้ จะเห็นได้ว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมีแนวโน้มลดลง แต่หาได้หมายความว่า การลงทุนจากต่างประเทศโดยทั่วไปลดลงด้วยไม่ ตรงกันข้าม
กิจการต่างประเทศใน ไทยหันมาระดมทุนภายในประเทศได้มากขึ้น โดยผ่านธนาคารพาณิชย์ของ
ไทยหรือสาขานาคารต่างประเทศในไทย ขณะเดียวกันเงินทุนของต่างประเทศอาจหลั่งไหลเข้ามา
ในรูปของเงินกู้ยืม (LOAN) การถือหุ้น (EQUITY) รวมทั้งการถือหุ้นในรูปของค่าลิขสิทธิ์ สิทธิ
บัตร เทคโนโลยี เครื่องจักร ทำให้กิจการของต่างประเทศคงนำเงินกลับประเทศของตนได้มากขึ้น
ทุกปี ในรูปของ เงินกำไร (PROFIT) และเงินปันผล (DIVIDEND) ตามตารางข้างล่าง

ตารางเงินตราต่างประเทศที่ส่งออกในรูปกำไรและเงินปันผล
(หน่วย: ล้านบาท)

ประเทศ	กำไรและเงินปันผล						
	2515	2516	2517	2518	2519	2520	2521
1 สหรัฐอเมริกา	181.6	239.5	349.3	539.2	714.6	931.1	829.3
2 ญี่ปุ่น	124.2	121.2	139.0	211.3	226.4	182.0	220.0
3 อังกฤษ	153.3	102.2	254.0	419.2	410.8	184.0	295.6
4 เยอรมัน	1.2	3.4	8.8	121.1	17.1	18.4	29.2
5 ฝรั่งเศส	1.1	2.0	2.7	0.2	0.4	0.3	0.4
6 ฮอลแลนด์	10.1	1.4	38.7	59.5	?	43.4	56.4
7 สิงคโปร์	9.8	10.1	0.2	0.4	1.7	1.4	1.7
8 อื่น ๆ	84.2	165.4	110.1	159.2	204.4	274.7	228.1
รวม	565.5	645.5	902.8	1410.1	1612.7	1635.3	1610.7

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย อ้างใน ดร. สมศักดิ์ แต้มบุญเลิศชัย, อ้างแล้ว ตารางที่ 17 (ต่อ 3) ในภาคผนวก

ตารางกิจการสำคัญที่ต่างชาติเข้าร่วมลงทุนในประเทศไทย

กิจการ	บริษัทดำเนินการ ในประเทศไทย	บรรษัทข้ามชาติ หรือประเทศแม่	กลุ่มนายทุนไทย ผู้ถือหุ้นรายใหญ่
1. ทรพยากรธรรมชาติ			
ถ่านหิน	เทมโก้, ไทยชาโก้	ยูเนียนคาร์ไบด์ (สหรัฐฯ)	กลุ่มประภาส
สังกะสี	ไทยซิงค์	นิวเจอร์ซีซิงค์ (สหรัฐฯ)	-
ฟลูออไรท์	ไกรเซอร์ซีเมนต์	ไกรเซอร์ (สหรัฐฯ)	ในเครือชลประทานซีเมนต์
วุฒเฟรม	สยามอเมริกันไมนิ่ง	(สหรัฐฯ)	-
เกลือหิน	-	อาซาสี มีทซุย (ญี่ปุ่น)	กลุ่มไทยเซ็นทรัลเคมี
ป่าไม้	บอร์เนียว	(อังกฤษ)	กลุ่มประภาส

กิจการ	บริษัทดำเนินการ ในประเทศ	บรรษัทข้ามชาติ หรือประเทศแม่	กลุ่มนายทุนไทย ผู้ถือหุ้นรายใหญ่
2. พลังงาน (น้ำมัน) เซลล์ ซั่มมิท เอสโซ่		เนเธอร์แลนด์ ซั่มมิทอินคัสเทรียล (ปานามา) เอกซอน (สหรัฐฯ ฯ)	เซาว์ เซาว์ชวัญยืน จำรูญ หวังบุญสัมฤทธิ์ -
3. ผลิตภัณฑ์เคมี			
ปุ๋ย	ไทยเซ็นทรัลเคมี	นิชโซอิวาย (ญี่ปุ่น)	ประกาศเกสซ์
พลาสติก	ไทยพลาสติก	อาซาสี มิตซูย (ญี่ปุ่น)	เทชะไฟบูลย์, เอ็อซูเกียรคิ
สารเคมี	อาซาสีไฮคาไฟ	อาซาสี มิตซูย	อคิเรกसार, เทชะไฟบูลย์
กระจกแผ่น	กระจกไทยอาซาสี	อาซาสี มิตซูย	อคิเรกसार, เทชะไฟบูลย์
โอสังโครวะท์	เทยินโพตีเอสเคอร์	(ญี่ปุ่น)	อคิเรกसार
แก้ว	อุตสาหกรรมเครื่องแก้วไทย	เบอร์ลียุกเกอร์ (เยอรมัน)	สำนักงานทรัพย์สิน ฯ
ยา	เลอ์เปอ์วิท, คูเมกซ์, (ยุโรป-สหรัฐฯ ฯ) ไบเออร์, เฮริคซ์, แก็ลคโซ		-
ผงซักฟอก	ดีเวอ์บราเธอร์	เลเวอ์ (อังกฤษ)	โซควัฒนา
	กอลเกต	กอลเกต (สหรัฐฯ ฯ)	-
	ตงพัฒนาเพ็บบูลย์	(ญี่ปุ่น)	โซควัฒนา, คารานนท์
4. วัสดุก่อสร้างและโลหะ			
ปูน	ปูนซีเมนต์ไทย	-	สำนักงานทรัพย์สิน ฯ
	ชลประทานซีเมนต์	ไกรเซอร์ซีเมนต์	ศรียานนท์
	ปูนซีเมนต์นครหลวง	-	รัตนรักษ์, โสภณพานิช
			เทชะไฟบูลย์
เหล็ก	เหล็กสยาม	-	สำนักงานทรัพย์สิน ฯ
	อี.เอส.สคิล	มิตซูบิชิ (ญี่ปุ่น)	นันทาภิววัฒน์
	ยูเนี่ยนมีทอล	(อังกฤษ)	-

5. สิ่งทอ	โทเร, ลักซ์เทค,
ไทยเทยีน	(ญี่ปุ่น)	อติเรกสาร, สารสิน,
โสภณพานิช, ศรีฟุ้งเฟื่อง
6. เครื่องจักรไฟฟ้า	อิซุซุ มอเตอร์
อิทัลไทยอินเคสต์.ครียล	(ญี่ปุ่น)
(อิตาลี)	บุญสูง
กรรณเศศ
7. ร้านเกษตร	สับปะรด
เลี้ยงสัตว์
และอาหารสัตว์	โคลประเทศไทย
เจริญโภคภัณฑ์	กาสเชิต แอนด์ค็อก (สหรัฐฯ) -
อาเบอร์เอเคอร์ (สหรัฐฯ) เจียวรานนท์

ที่มา : รวบรวมจาก

1. เกวีกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองกับการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนในประเทศไทย" (เอกสารโรเนียว)
2. ณรงค์ เทชรประเสริฐ, "กำเนิดนายทุนไทย"
3. ศิวี ศาสฏก, พัฒนาการทุนนิยมไทย, 2522

ในขณะที่กิจการค้าอุตสาหกรรมของไทยกำลังขยายตัวยิ่งขึ้น ดังที่ได้ชี้ให้เห็นมาแล้วแต่ก็ได้หมายความว่าประเทศไทยสามารถพึ่งตัวเองได้ในขั้นต้น* ตรงกันข้ามยังต้องพึ่งสินค้าจำพวกวัตถุดิบบางอย่างและเครื่องยนตร์เครื่องจักรจากต่างประเทศมากยิ่งขึ้นไปอีก ตัวอย่างเช่นเมื่อปี 2521 การนำเข้าส่วนใหญ่ของไทย เป็นสินค้าขั้นกลางและวัตถุดิบเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าทุนและสินค้าบริโภคภายในประเทศร้อยละ 26.9 - สำหรับสินค้าทุนที่นำเข้าเช่นเครื่องจักรคิดเป็นร้อยละ 28.5 นอกจากนั้นการพึ่งพาน้ำมันก็เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20.8 รวมการนำเข้าสินค้าสำคัญ 3 รายการ 76.2 % , ซึ่งนับเป็นสาเหตุทำให้การค้าระหว่างประเทศของไทยขาดดุลคลอลออกมา เพราะสินค้าออก

* ความเป็นจริงในเรื่องนี้ยืนยันได้จากผลการวิจัย ความคิดเห็นของนายทุนอุตสาหกรรมที่มีต่อการร่วมทุนกับนายทุนต่างชาติ ของ ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ "กำเนิดและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรมไทย" ฝ่ายวิชาการคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง 2521 หน้า 182-189

ของไทย ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร (47.2%—ปี 2521) ส่วนผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมของไทย ที่ส่งออกส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมอาหาร (57.69% ปี 2521) และสิ่งทอ (14.26% ปี 2521) และราคาสินค้าเหล่านี้ขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลก หรือความต้องการประเทศผู้ซื้อ การขาดดุลการค้าของไทยอาจเห็นได้จากการวางข้างล่าง

ตารางการค้าต่างประเทศของไทย พ.ศ. 2494–2520

ปี	การค้าต่างประเทศ		การค้าต่างประเทศต่อหัว	
	(พันล้านบาท)		(บาท)	
	ขาออก	ขาเข้า	ขาออก	ขาเข้า
2494	—	—	—	—
2500	8.6	9.0	358	375
2505	10.8	12.2	386	436
2510	21.4	23.8	648	721
2515	21.8	30.6	545	765
2520	70.5	96.0	1061	2182

ที่มา: อังโน เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. “วิเคราะห์สังคมไทยในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและประชากร” วารสารธรรมศาสตร์ ตค.-ธค. 2521 หน้า 82

จากการวางเห็นได้ว่า มูลค่าสินค้าขาออก และสินค้าขาเข้าในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีการขาดดุลมากขึ้นเป็นลำดับ และยังคงขาดดุลติดต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน การขาดดุลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นภาพรวมของไทยต่อต่างประเทศมีมากขึ้น

จากข้อมูลต่างๆ ที่เสนอมา เห็นได้ว่าทั้งการลงทุนของต่างประเทศในประเทศไทย การขยายตัวของอุตสาหกรรม และการค้าต่างประเทศทำให้ประเทศไทยต้องเสียเปรียบต่างประเทศ และต้องพึ่งพาต่างประเทศตลอดมา นอกไปจากนี้สภาพการณ์ดังกล่าวยังได้ส่งเสริมให้กิจการธนาคารของไทยขยายตัวมากยิ่งขึ้น และมีช่องทางในการสร้างเครือข่ายแห่งการผูกขาดติดต่อกันได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง อัตราการเพิ่มทรัพย์สินของธนาคารพาณิชย์เปรียบเทียบกับอัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ

(หน่วย : ล้านบาท)

ปี	ทรัพย์สินธนาคาร	อัตราการเพิ่ม	ผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาตลาด	อัตราเพิ่ม	ร้อยละของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ
2508	18,920.1	—	84,303	—	22.5
2509	23,382.2	23.58	101,375	20.25	23.1
2510	26,390.0	15.17	108,225	6.76	24.5
2511	31,229.0	15.96	117,224	8.32	26.7
2512	35,644.0	14.14	128,792	9.34	27.7
2513	41,342.0	15.98	135,939	5.54	30.4
2514	48,823.8	18.10	144,637	6.40	33.6
2515	60,060.2	23.01	164,299	13.59	36.1
2516	78,361.6	30.47	216,119	31.54	36.3
2517	98,752.2	26.02	270,052	24.95	36.6
2518	117,878.3	19.37	291,898	8.10	40.4
2519	139,631.1	18.45	334,098	19.11	41.4
2510	173,276.6	18.05	368,925	18.26	47.0
อัตราเพิ่มโดยเฉลี่ย		19.86	—	14.00	—

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน อังโน สิริ ผาสุก อ่างแล้ว หน้า 75 และ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองกับการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนในประเทศ” อ่างแล้ว หน้า 18

อ. เกริกเกียรติ กล่าวไว้ด้วยว่า: “เมื่อเราเปรียบเทียบอัตราการเพิ่มขึ้นของทรัพย์สินธนาคารพาณิชย์ ระหว่างปี 2508 ถึง 2520 แล้ว จะเห็นว่า อัตราการเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 20 ต่อปี (ตัวเลขจากตาราง 19.86 -ผู้เขียน) ในขณะที่เดียวกัน อัตราการเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาตลาดในช่วงเดียวกัน เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 14 ต่อปีเท่านั้น....กล่าวได้ว่า วิวัฒนาการเศรษฐกิจภายในประเทศ...เจริญขึ้นในลักษณะที่ทำให้เกิดช่องว่างในฐานะความเป็นอยู่ระหว่างประชาชนมีมากยิ่งขึ้น และทำให้การรวมอำนาจทางเศรษฐกิจภายในสังคมมีมากยิ่งขึ้น” (เกริกเกียรติ, เรื่องเดียวกัน หน้า 17)

ทั้งนี้กิจกรรมการที่เติบโตอย่างรวดเร็วจากการลงทุนของประเทศ การขยายตัวอุตสาหกรรม และการค้าระหว่างประเทศ จึงเป็นสัญญาณที่บ่งบอกว่า กิจกรรมการพาณิชย์ แม้จะมีเจ้าของและผู้ดำเนินการที่เป็นคนไทย ก็ยังต้องพึ่งพา เทคโนโลยี และการติดต่อค้าขายจากต่างประเทศ ในลักษณะที่ไม่สามารถถอนตัวมาเป็นอิสระได้ง่าย ๆ

ข้อมูลดังที่ยกมาทั้งหมดนี้ จึงพอให้เห็นได้ว่า วิธีการผลิต ที่เรียกกันว่า มีส่วนเป็น “ทุนนิยม” นั้นหาใช้ทุนนิยมในความหมายดังเช่นในประเทศทางตะวันตกไม่ หากเป็น “ทุนนิยมไทย” ที่เกิดขึ้นมาจากอิทธิพลของตะวันตก และต้องพึ่งพาประเทศทางตะวันตกมากยิ่งขึ้น เช่น “ทุนนิยม” ในประเทศไทยเช่นนี้ จึงเรียกได้ว่า เป็นทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น วิธีการผลิตส่วนนี้ของสังคมไทยจึงเป็นวิธีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้น.

ปัญหาที่ต้องตรวจสอบกันมากที่สุดขณะนี้คือ วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมของไทย ที่เคยเรียกขานกันตลอดมาว่า วิธีการผลิตแบบศักดินา นั้นหมดไปแล้วหรือไม่ ถ้ายังไม่หมด มีเหลืออยู่อย่างไร

จากการตรวจสอบข้อมูลปัจจุบันที่ต่าง ๆ (2521-2522) เท่าที่รวบรวมได้บ่งบอกให้เห็นว่า วิธีการผลิตแบบศักดินาในสังคมไทยยังไม่หมดไปโดยสิ้นเชิง ส่วนจะยังคงมีอยู่มากน้อยแค่ไหน (ขอยังไม่ตัดสินไว้ ณ ตอนนี้) ขอให้มาพิจารณาจากหลักฐานที่รวบรวมเสนอไว้ต่อไปนี้

ข. วิธีการผลิตแบบศักดินาที่แปรเปลี่ยนไป (ของสังคมไทย)

ก่อนจะตรวจสอบหลักฐานว่า วิธีการผลิตแบบศักดินาของไทยยังคงเหลืออยู่มากน้อยเพียงใดคงจำเป็นต้องชี้ลักษณะสำคัญของวิธีการผลิตแบบศักดินาไว้ก่อนดังนี้

วิธีการผลิตแบบศักดินา ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ พลังการผลิตแบบศักดินา และความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินา

พลังการผลิตแบบศักดินาก็คือ แรงงานคนที่กินในระบบไพร่ ซึ่งทำไร่ทำนาในที่ดินของพระมหากษัตริย์ (พวกศักดินา) แรงงานเหล่านี้จะใช้เครื่องมือการผลิตแบบง่าย ๆ เช่น มีด เคียว ไถ คราด จอบ และอาศัยแรงงานสัตว์เข้าช่วย ทั้งยังไม่มีเทคนิคแผนใหม่ในการควบคุมน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญ เช่น ก่อตอม่อพึ่งพาฟ้าฝน และแหล่งน้ำตามห้วย หนอง คลอง บึง ส่วนวิธีการเพาะปลูกก็ทำกันในรูปแบบของประเพณีที่สืบทอดถ่ายทอดกันเรื่อย ๆ มา โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาก็คือ ความสัมพันธ์ทั้งหมดระหว่างผู้คนในการทำงาน และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ซึ่งจะมี

ลักษณะสะสมถ่ายทอกจนเป็นแบบแผนของการปฏิบัติและการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาอาจสมมติแยกแยะ เพื่อสะดวกต่อการทำความเข้าใจได้เป็น 4 ลักษณะย่อย ๆ ดังนี้

ก. ความสัมพันธ์ในการสร้างผลผลิต ซึ่งชี้ให้เห็นรูปแบบการเป็นผู้ถือครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ ที่ดิน และการเป็นเจ้าของมูลนายควบคุมไพร่หรือเลก ฝ่ายผู้เป็นแรงงานคือที่คินเท่านั้นที่สร้างทำ (เพาะปลูก) ผลิตผลต่าง ๆ ขึ้นมา ในขณะที่ฝ่ายผู้เป็นเจ้าของไม่ได้ออกแรงทำนาแต่อย่างใดก็สามารถมีกินมีใช้อย่างสบาย ทั้งสามารถสะสมความมั่งคั่งได้ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองฝ่ายจึงตั้งอยู่บนความไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายที่เป็นเจ้าที่คินย่อมมีอำนาจเหนือฝ่ายที่ไม่มีที่คิน หรือมีที่คินแต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งนอกจากต้องเป็นแรงงานคิคที่คิน และต้องคอยพึ่งพาเจ้าที่คินอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังต้องฮ้อกรไปทำนาสร้างผลผลิตให้เจ้าขุนมูลนาย รวมทั้งไปทำงานอื่น ๆ ตามที่เจ้าขุนมูลนายต้องการอีกด้วย

ข. ความสัมพันธ์ในการแบ่งสรรผลผลิต เมื่อฝ่ายที่เป็นเจ้าที่คินมีอำนาจเหนือฝ่ายที่ไม่มีที่คินหรือมีอยู่แต่เพียงเล็กน้อยไม่พอทำกิน ฝ่ายเจ้าที่คินจึงสามารถเป็นผู้กะเกณฑ์ แบ่งสรรผลผลิตได้ตามอำเภอใจ เช่นเจ้าที่คินจะเรียกเก็บ

ผลผลิตจากไร่นา ในรูปผลผลิตหรือเงินตรา เช่น ภาษีค่านา ค่าเช่าที่คิน คอกเบี้ย ฯลฯ ส่วนผลผลิตที่เหลือ จึงตกเป็นของผู้ทำนาเพียงเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของตน และครอบครัวให้อยู่รอดไปได้เพื่อสร้างผลผลิตให้เจ้าที่คินต่อ ๆ ไป

ค. ความสัมพันธ์ในการบริโภคการเป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิต ซึ่งกำหนดลักษณะการแบ่งสรรผลผลิตจะกำหนดต่อไปอีกว่าลักษณะการบริโภคของผู้คน ในสังคมควรเป็นเช่นไร เช่นการบริโภคของฝ่ายที่ครอบครองปัจจัยการผลิต ย่อมมีลักษณะหลากหลายซับซ้อนและเกินพอ ไม่ว่าจะเป็นการกิน การใช้ การหาเวลาศึกษาหาความรู้ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ ฯลฯ อันเนื่องมาจากผลแห่งการสะสมความมั่งคั่งที่ได้มาจากหยาดเหงื่อแรงงานของแรงงานผู้สร้างผลผลิต ส่วนการบริโภคของฝ่ายที่มีแต่แรงงานย่อมมีลักษณะ "พินบ้าน" ซึ่งพอแค่เลี้ยงชีวิตให้อยู่รอดไปได้วันต่อวัน อันเนื่องจากไม่มีส่วนเกินจากหน้าพักน้ำแรง ที่พอจะเหลือสะสมไว้ได้ ลักษณะการใช้ชีวิตทุกลมหายใจเข้าออกของเจ้าที่คิน และแรงงานคิคที่คินจึงแตกต่างกันด้วยประการฉะนี้

ง. ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยน ลักษณะการผลิตที่ผู้ทำการผลิตต้องผูกพันขึ้นต่อเจ้าที่คิน ซึ่งเป็นเจ้าสังกัดย่อมขวางกั้นการพัฒนาารูปแบบการแลกเปลี่ยนของผู้คนในแคว้นอันจำกัด สาย

สัมพันธ์ระหว่างแรงงานผู้ผลิตด้วยกันเอง หรือระหว่างแรงงานผู้ผลิตกับเจ้าขุนมูลนาย จึงมักมีลักษณะเป็นส่วนตัว โดยฝ่ายแรงงานผู้ผลิตย่อมต้องส่งผลผลิตส่วนเกิน และให้ความจงรักภักดีต่อเจ้าขุนมูลนาย ในขณะที่เจ้าขุนมูลนาย จะให้การปกป้องควบคุมเป็นการแลกเปลี่ยน

ทั้งหลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินา หรือที่เรียกรวมกันว่าวิธีการผลิตแบบศักดินามีได้คงอยู่อย่างครบถ้วน หรือมิได้ปรากฏในทุกหนทุกแห่งทั่วสังคมไทยปัจจุบัน การแปรเปลี่ยนของวิธีการผลิตแบบศักดินามีอยู่ตลอดเวลา แม้จะเห็นได้ไม่เด่นชัดนักในวิวัฒนาการความเป็นมาภายใน โครงสร้างสังคมไทยในอดีต เช่น การพัฒนาการที่มีก การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งก่อให้เกิดช่างฝีมือขึ้นบ้าง และทำให้เศรษฐกิจแบบศักดินาเริ่มเข้าสู่เศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยนที่มีขอบเขตกว้างขวางมากขึ้น แต่การผันแปรของวิธีการผลิตแบบศักดินาที่เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ เมื่อวิธีการผลิตแบบทุนนิยมเริ่มหลังไหลเข้ามาในสังคมไทยได้ ทำให้วิธีการผลิตแบบศักดินา เริ่มแตกแยกกระจัดกระจายนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา

พลังการผลิตในสังคมไทย เริ่มแปรเปลี่ยนไป แรงงานเท็กซิตินได้รับการปลดปล่อยให้มีอิสระ แรงงานชาวจีนส่วนหนึ่งกลายมาเป็น

กรรมกร อีกส่วนหนึ่งมีโอกาสได้พัฒนาตนเองขึ้นเป็นพ่อค้าระดับต่างๆ คนเพียงส่วนน้อยมีโอกาสเข้ารับราชการและมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ที่ดินซึ่งเคยเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญที่สุด มิได้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ในเมื่อทุนและเทคโนโลยีแผนใหม่ได้ทะยอยเข้ามาบีบบทบาทสูงขึ้นในการกว้านซื้อที่ดิน โดยผ่านเศรษฐกิจการค้าโลกที่มีเงินตราเป็นตัวกลาง นอกจากงานพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม และการบริการก็เริ่มขยายตัวออกไปกว้างขวางขึ้น

การเปลี่ยนแปลงพลังการผลิตในลักษณะดังกล่าวข้างต้น ย่อมขัดแย้งกับแบบแผนความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ ชั่งม้วถกกวคช้นแบบศักดินาถึงเต็ม จนก่อให้เกิดผล 2 ด้านคือความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาคือ ด้านหนึ่งแบบแผนความสัมพันธ์การผลิตที่ ชั่งม้วถกกวคช้นแบบศักดินาถึงเต็มจำเป็นต้องสลายหายไปบางส่วน ที่สำคัญคือ การประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ห้า การเปลี่ยนแปลงแบบแผนในการจับเก็บภาษีอากรในรัชกาลที่หก การประกาศยกเลิกการถือครองที่ดินตามระบบศักดินาเดิมมาเป็นการใช้โฉนดที่ดินในสมัยรัชกาลที่ 7 การขยายตัวของทุนการค้าที่แทรกซอนเข้าไปในท้องดินชนบท เพื่อผูกขาดส่วนเกินส่งออกไปขายยังต่างประเทศ การออกกฎหมายควบคุม

การมีที่ดิน พ.ศ. 2497 การออกกฎหมายควบคุมการเช่าในปี 2493 และ 2517 เป็นต้น อีกด้านหนึ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินายังคงพยายามจู่ครั้งการเปลี่ยนแปลงพลังการผลิตอย่างเต็มที่ เช่น การปฏิรูปการปกครองประเทศของรัชกาลที่ห้า เพื่อป้องกันความเป็นอิสระของเจ้าขุนมูลนายและไพร่พล การแบ่งแยกชาวจีนออกจากชาวไทยในสมัยรัชกาลที่หก และการพยายามหวนกลับมาใช้อำนาจของฝ่ายเจ้าศักดินา โดยอาศัยรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา กบฏบวรเดชและกลุ่มพระยาทรงสุรเดช การยกเลิกกฎหมายควบคุมการมีที่ดิน สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ การยกเลิกกฎหมายควบคุมการเช่าปี 2493 เมื่อปี 2516 เป็นกฎหมายใหม่ ปี 2517 ที่มีได้กำหนดคอตราคาเช่า

สูงสุด

แม้ว่าพลังการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น (โดยเฉพาะทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ) กำลังหนุนเนื่องเข้ามาแทนที่พลังการผลิตแบบศักดินาอย่างไม่ขาดสายมากขึ้นทุกวัน แต่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (2513 - 2522) ร้อยรอยของพลังการผลิตแบบศักดินา ก็ยังทาบหาคืบไปเสียทีเดียวไม่ กังจะเห็นได้ว่า ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีปัญหาเรื่องไม่มีที่ดินทำกินอยู่มาก การใช้เครื่องมือกลออกจนวิธีการทำนา ก็ยังเป็นแบบดั้งเดิม และต้องอาศัยคินฟ้าอากาศมากกว่า ใช้ทุนและเทคโนโลยีในการปลูกพืชผล ตัวเลขต่อไปนี้จะชี้ความเป็นจริงดังกล่าว

ตารางจำนวนผู้มีงานทำในปี 2509 และ 2519

สาขาเศรษฐกิจ	ร้อยละของพลเมือง			
	2509	2519	2520	2521
เกษตรกร	79.9	75.7	73.5	73.7
เหมืองแร่	0.3	0.2	"	"
อุตสาหกรรม	4.7	6.2	"	"
การก่อสร้าง	0.7	1.3	"	"
ไฟฟ้าและประปา	0.2	0.2	26.6	26.3

พาณิชย์กรรม	7.1	7.1	„	„
ขนส่ง	1.6	1.8	„	„
บริการ	5.5	7.5	„	„

ที่มา : กรมแรงงาน และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ความ
: ตารางแสดงให้เห็นว่า แรงงานส่วนใหญ่ของประเทศคือชาวมาชาวไร่

ปีสำรวจ	จำนวนที่ถือครอง (ไร่)
2506	16
2513	16.8
2518	14.7
2528	11.6

ที่มา : การสำรวจและการสำมะโนเกษตร ปี 2506 สำนักงานสถิติแห่งชาติ อ้างใน
ก. เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, “ปัญหาที่ดินกับการช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาไทย” อังถึงวาร
สารกรมพัฒนาที่ดิน ฉบับที่ 112 กันยายน 2517 ใน วารสารวิทยาลัยการอาชีพที่ 1 ฉบับที่ 1 เม.ย.-ก.ค.
2522 หน้า 19 และ

ข. ชนบทไทย 2521 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หน้า 23

ตาราง กลุ่มจังหวัดที่มีปัญหาการถือครองที่ดินขนาดเล็ก (หน่วย : ไร่ละ)

กลุ่มจังหวัด	ต่ำกว่า 14.9 ไร่	15-19.9 ไร่	30-44.9 ไร่	45-59.9 ไร่	เกินกว่า 60 ไร่
1. เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน	83.54	13.54	2.9	-	-
2. น่าน ลำปาง แพร่ สุโขทัย อุตรดิตถ์	64.83	21.40	7.50	3.73	2.54
3. สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม	60.36	18.82	6.21	6.31	8.30

4. ชัยนาท สิงห์บุรี นนทบุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี อยุธยา นครปฐม ปทุมธานี นครนายก ธนบุรี	38.14	29.64	15.94	8.33	7.95
5. กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์	36.85	27.46	13.57	8.15	13.97

ที่มา : กองเสริมปฏิบัติการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อ่างโน เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม,
วารสารวิทยาลัยการคำ (อั้งแล้ว) หน้า 20

ตาราง การเข้าที่ดินทำกินมีเพิ่มมากขึ้น (เปรียบเทียบปี 2519 กับ ปี 2511-12)

ภาค	การเข้าเพิ่มขึ้น (ร้อยละ)
กลาง	0.65
เหนือ	8.43
ใต้	1.85
ตะวันออกเฉียงเหนือ	6.01
รวมทั้งประเทศ	7.57

ที่มา : โปรดดู ตารางครัวเรือนเกษตรกรที่เบนผู้เช่าที่ดิน ปี 2511-12, 2519

ตาราง พื้นที่เพื่อการเกษตรและพื้นที่อยู่ในเขตชลประทาน ปี 2518
(หน่วย : ล้านไร่)

พื้นที่	ภาค				ทั้งประเทศ
	เหนือ	อีสาน	กลาง	ใต้	
1. พื้นที่เพื่อการเกษตร	2.40	47.8	26.1	11.5	109.4
2. พื้นที่ชลประทาน	3.6	2.6	12.4	1.7	20.1
8. ร้อยละของพื้นที่ที่ได้รับชลประทาน	(14.8)	(4.9)	(47.6)	(14.9)	(18.4)

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจาก กองเสริมปฏิบัติการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อ่างโน เกริกเกียรติ
พิพัฒน์เสวีธรรม, วารสารวิทยาลัยการคำ อั้งแล้ว หน้า 27

ตีความ : ชาวนาชาวไร่ยังคงพึ่งพาแหล่งน้ำจากธรรมชาติอยู่มาก การควบคุมและจัดสรรน้ำ
กระทำได้ประมาณร้อยละ 18.4 ของพื้นที่การเกษตรทั่วประเทศเท่านั้น

ตารางปริมาณและมูลค่าของทุนที่เป็นเครื่องจักร เครื่องมือ และอุปกรณ์ เลี้ยงคอก
ฟาร์มของเกษตรกรในประเทศไทย ปีการเพาะปลูก 2519-2520 (หน่วย; บาท)

ประเภทของทุน	ขนาดของที่ดิน						รวม จำนวน มูลค่า	
	1-20.99 ไร่		21-40.99 ไร่		41 ไร่ขึ้นไป			
	จำนวน	มูลค่า	จำนวน	มูลค่า	จำนวน	มูลค่า	จำนวน	มูลค่า
เครื่องสูบน้ำ	0.20	699.67	0.47	1858.29	0.63	2433.92	1.30	4991.88
เครื่องพ่นยา	6.25	197.09	0.27	267.08	0.53	968.77	1.05	1432.94
เครื่องฉุกระหัด	0.03	90.32	0.08	276.78	0.17	1407.52	0.28	1774.62
เครื่องนวดข้าว	—	—	0.03	337.35	0.11	1670.19	0.14	2007.54
เครื่องสีฝัก	0.06	574.32	0.15	889.54	0.32	1422.20	0.53	2886.06
เครื่องทอผ้า	0.01	3.22	0.01	4.52	0.02	17.64	0.04	25.38
เครื่องสีข้าวไฟฟ้า	—	—	—	—	0.01	129.41	0.01	129.41
รถหัด	0.04	72.25	0.12	189.58	0.16	318.03	0.32	579.86
กังหันลม	—	—	0.01	11.90	—	—	0.01	11.90
รถถังวิกน้ำ	0.05	25.00	0.07	38.50	0.14	40.70	0.26	103.57
เครื่องบดอาหาร	0.01	45.16	—	—	0.01	49.60	0.02	94.76
อุปกรณ์เลี้ยงสัตว์	0.47	46.69	0.09	13.09	0.01	10.43	0.57	70.21
อื่นๆ	0.10	11.61	0.04	184.22	0.05	210.82	0.19	406.65
รวม	—	1765.53	—	4070.85	—	8678.90	—	14514.78
ร้อยละ	—	12.16	—	28.05	—	59.79	—	100

ที่มา : จรินทร์ เทศวานิช, รายงานผลการวิจัยเรื่อง "วิเคราะห์การขยายตัวของรายได้ทางสาขาเกษตรที่เกิดจากความก้าวหน้าทางวิชาการ" (ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, บางเขน) 2521, หน้า 91

อาจารย์ จรินทร์ ชูไว้ด้วยว่า: ปริมาณและมูลค่าของทุนที่เป็นเครื่องจักรเครื่องมือและอุปกรณ์ (สมัยใหม่-ผู้เขียน) ของเกษตรกรในประเทศไทยนับว่ามีน้อยมาก กล่าวคือฟาร์มขนาดเล็กมีมูลค่าของทุนที่เป็นเครื่องจักรเครื่องมือและอุปกรณ์เพียงฟาร์มละ 1,765.53 บาทเท่านั้น สำหรับฟาร์มขนาดกลางและขนาดใหญ่มีมูลค่าของทุนเท่ากับ 4,070.85 และ 8,678.60 บาท ตามลำดับ

กับ...เครื่องมือเครื่องจักรที่ใช้มีปริมาณไม่พอเพียงกับความต้องการ และมีอัตราส่วนต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของที่ดิน การมีทุนที่เป็นเครื่องจักรเครื่องมือและอุปกรณ์ในอัตราส่วนที่ต่ำจึงส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการผลิตต่ำลงไปด้วย(จรินทร์ เทศวานิช, เรื่องเดียวกันหน้า๘๘)

ตาราง เปรียบเทียบอัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตข้าวระหว่างประเทศต่าง ๆ
โดยการพิจารณาจากการเพิ่มขึ้นของ "พื้นที่การเพาะปลูก" และ "ประสิทธิภาพการผลิต"

การผลิต	ไทย	เวียดนาม	อินโดนีเซีย	ฟิลิปปินส์
ก. ช่วงปี 2508-2516				
ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย	2.09	4.37	4.64	3.24
เพิ่มขึ้นโดยพื้นที่	1.84	1.81	1.84	1.05
เพิ่มขึ้นโดยประสิทธิภาพ	0.23	2.52	2.76	2.15
ข. ช่วงปี 2493-2516				
ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย	2.84	5.27	2.84	2.78
เพิ่มขึ้นโดยพื้นที่	1.78	1.08	1.31	1.11
เพิ่มขึ้นโดยประสิทธิภาพ	1.06	4.18	1.50	1.62

ที่มา : ดัดแปลงจาก Asian Development Bank, Rural Asia (Singapore : Federal Publications, 1977)
อังกูณ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, วารสารวิทยาลัยการกล้า (อังกูณ) น.๒4

ตีความ : แสดงให้เห็นว่า ประสิทธิภาพในการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตรของชาวไร่ชาวนาไทยยังคงอยู่ในระดับต่ำมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นของชาวไร่ชาวนาไทยมาจากการเพิ่มขึ้นโดยพื้นที่ (เช่น บุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ ๆ ในเขตป่าสงวน เป็นต้น)

ส่วนความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะที่สำคัญ คือ ความสัมพันธ์ในแง่ของการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และการแบ่งสรรผลผลิต เช่น ยังมีเจ้าที่ดินรายใหญ่ โดยเฉพาะในบริเวณภาคกลางซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ของประเทศ ชาวนาในบริเวณนี้ต้องเช่าที่ดินจากเจ้าที่ดิน ต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ให้แก่เจ้าที่ดินในอัตราสูง (ส่วนความสัมพันธ์ในแง่การบริโภคและการแลกเปลี่ยนแบบศักดินาคู

เหมือนจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นการบริโภคและการแลกเปลี่ยนแบบ “ทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น” เกือบหมดแล้ว โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในแง่การแลกเปลี่ยน พลังการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นได้ทำให้ชีวิตของผู้คน ในสังคมเกษตรหันมาให้ความสำคัญกับทุนและเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นรูปของสินค้า เงินตรา หรือเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ๆ (เช่น เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น) และต้องติดต่อกับสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลาง เจ้าของโรงสี และนายทุนท้องถิ่นในการขายผลผลิตและซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค) ความเป็นจริงเหล่านี้อาจพิจารณาได้จากตัวเลขข้างล่าง

ตาราง กรัวเรือนเกษตรกรที่เป็นผู้เช่าที่ดิน (จำนวนร้อยละของผู้เช่าแยกเป็นรายภาค ปี 2511-12, 2519)

ภาค	ปี 2511-12			ปี 2519			
	กรัวเรือนทั้งหมด (กรอบกรัว)	เป็นผู้เช่า กรอบกรัว	ร้อยละ	กรัวเรือนทั้งหมด (กรอบกรัว)	เป็นผู้เช่า กรอบกรัว	ร้อยละ	เช่าเพิ่ม ร้อยละ
กลาง	498,232	201,285	40.66	853,654	352,632	41.31	0.65
เหนือ	723,754	129,400	18.28	1,127,888	301,255	26.71	8.43
ใต้	360,974	52,245	15.63	577,749	101,004	17.48	1.85
อีสาน	1,543,989	32,265	2.67	1,820,252	157,967	8.68	6.01
รวม	3,126,949	415,195	13.27	4,379,543	912,858	20.84	7.57

ที่มา: ได้มาจากการตรวจสอบตัวเลขจากแหล่งต่างๆ ต่อไปนี้

1. เกร็กเกียร์ตี พิตตันเสวีธรรม วารสารวิทยาลัยการคำ, (อ้างแล้ว), หน้า 49
2. ดร. โชนิต บันเป็ยมรัมย์, ชนบทไทย 2521 หน้า 24
3. เกร็กเกียร์ตี พิตตันเสวีธรรม. “ปัญหาการถือครองที่ดินเกษตรกรกรรมในประเทศไทย” วารสารนิติศาสตร์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า 140
4. บทความ “การปฏิรูปที่ดิน : จะควักกี่กระทบคราด” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 ฉบับที่ 36 5 มีค. 2521 หน้า 15

เหตุผลเพราะให้ตัวเลขไม่ตรงกัน ผลคือ ใช้บทความของ อ. เกร็กเกียร์ตี ใน วารสารวิทยาลัยการคำและบทความในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์เป็นหลัก อีก 2 บทความที่เหลือเป็นส่วนประกอบ

ตาราง 10 จังหวัดที่มีปัญหาการวิวรณ์ผู้เช่าสูงที่สุดของประเทศ

จังหวัด	ร้อยละของผู้เช่า
1. ปทุมธานี	83.92
2. อโยธยา	76.49
3. สมุทรปราการ	71.54
4. นครนายก	67.70
5. ฉะเชิงเทรา	63.64
6. สระบุรี	53.60
7. อ่างทอง	49.92
8. นนทบุรี	49.58
9. ชลบุรี	48.48
10. ลพบุรี	45.00

ที่มา : ลักษณะการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปี 2516-17 กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร
อังกษใน สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (ฉบับปฏิรูปที่ดิน) ปีที่ 20 ฉบับที่ 36, 5 มี.ค. 2521, หน้า 15

ตาราง เจ้าของที่ดินรายใหญ่ในบางจังหวัด พ.ศ. 2512

1. ตัวอย่างเจ้าของที่ดินที่มีที่ดินตั้งแต่ 4,000 ไร่ขึ้นไปในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ลำดับที่	ชื่อ	จำนวนที่ถือครอง		ที่อยู่ของเจ้าของที่ดิน
		แปลง	ไร่-งาน-วา	
1	กระทรวงการคลัง	119	10,256-3-02	พระนคร
13	นายบำรุง บุณยรักษ์	17	4,499-1-17	อ. พญาไท พระนคร
16	นายประยงค์ เอื้อสุนทรวัฒนา	3	4,164-3-05	ธนบุรี
19	พระยาสุเรนทร์	12	4,202-0-04	ไม่ทราบ
22	มิสซัง โรมันคาทอลิก	81	6,898-3-48	อ. ยานนาวา พระนคร
31	สำนักงานทรัพย์สินฯ	114	12,505-1-78	อ. คูสิต พระนคร
34	นายสิงห์ บุณยรักษ์	27	4,908-2-81	พระนคร
37	นายเชียงสุน	8	5,516-0-47	ฉะเชิงเทรา

2. จังหวัดนครนายก

1	กระทรวงการคลัง	192	20,920-3-25	พระนคร
3	กระทรวงเกษตร	18	4,445-0-54	พระนคร
7	สำนักงานทรัพย์สินฯ	6	4,124-1-66	พระนคร
9	ม.ร.ว. สุวพันธ์ สนิทวงศ์	21	10,093-0-54	อ. บางรัก พระนคร

3. จังหวัดอยุธยา

3	หลวงประกอบนิติสาร	4	5,168-3-18	พระนคร
12	สำนักงานทรัพย์สินฯ	48	10,041-0-18	อ. กุสิต พระนคร
13	บริษัทชุกคลองและกุสยาม	76	9,248-2-93	พระนคร
14	กระทรวงการคลัง	497	6,399-0-95	พระนคร
15	นางกิมลี กิจจาทร	50	4,777-1-99	อ. กรุงเก่า จ. อยุธยา
16	พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์	20	5,687-2-7	พระบรมมหาราชวัง

4. จังหวัดปทุมธานี

1	ม.ร.ว. สุวพันธ์ สนิทวงศ์	192	35,449-0-21	พระนคร
3	พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า วราเนตร์วัช	19	6,540-2-40	ไม่ทราบ
8	บริษัทลำไทร	3	9,190-1-70	อ. ตำบลกกา จ. ปทุมธานี
11	กระทรวงการคลัง	29	5,189-3-3	พระนคร

ที่มา: รายละเอียดทั้งหมดเกี่ยวกับเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในเขต 4 จังหวัดนี้ ปรากฏใน สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (ฉบับปฏิรูปที่ดิน) อ้างแล้ว, หน้า 18-17

ตาราง การเสียค่าเช่า คึกเป็นส่วนร้อยละของผลผลิต (2514)

จังหวัด	การเสียค่าเช่าของผู้เช่าบางส่วน (ร้อยละของผลผลิต)				การเสียค่าเช่าของผู้เช่าทั้งหมด (ร้อยละของผลผลิต)			
	เป็นเงิน	ข้าวแบ่ง	ข้าวแบ่ง	ข้าวแบ่ง	เป็นเงิน	ข้าวแบ่ง	ข้าวแบ่ง	ข้าวแบ่ง
	สต	ครึ่ง	ตายตัว	1 ใน 3	สต	ครึ่ง	ตายตัว	1 ใน 3
1. กรุงเทพ	38	-	37	-	21	-	37	-

2. ธนบุรี	45	-	61	-	40	-	55	-
3. สมุทรปราการ	42	-	34	-	40	-	34	-
4. ฉะเชิงเทรา	15	-	29	-	12	-	29	-
5. นครปฐม	37	-	42	-	21	-	34	-
6. เพชรบุรี	31	51	34	-	33	56	30	-
7. กาญจนบุรี	43	34	38	23	-	30	-	19
8. สระบุรี	51	50	28	32	24	50	28	-
9. ชัยนาท	27	39	27	-	28	-	29	-
10. สิงห์บุรี	34	32	35	21	35	32	35	-
11. สุพรรณบุรี	35	40	30	26	36	46	30	26

ที่มา: รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ฝ่ายวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย 2514 อ้างใน ดร.ไชยยงค์ ชูชาติ
“การปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย” ใน ดร. ณรงค์ สนิทสวัสดิ์, การปฏิรูปที่ดิน, 2519, หน้า 210

ดร. ไชยยงค์กล่าวด้วยว่า “จากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดิน...เรื่องกรเช่านาใน 11 จังหวัดภาคกลาง พ.ศ. 2508 ปรากฏว่าค่าเช่าที่เก็บกันจริง ๆ ใน 11 จังหวัด ไม่ว่าจะเก็บในรูปเงินสดหรือเป็นข้าว จะสูงกว่าที่กำหนดไว้ใน พรบ. ควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 แทบทั้งสิ้น (กฎหมายยอมให้เก็บค่าเช่าไม่เกินร้อยละ 25 ของผลผลิต - รศ.เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, “ปัญหาการถือครองที่ดิน” ในวารสารนิติศาสตร์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 2523 หน้า 167) ยกเว้นการเสียค่าเช่าในรูปเงินสดของผู้เช่าทั้งหมดในจังหวัดฉะเชิงเทรา” (ดร. ไชยยงค์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 209)

ต่อมา พรบ. ควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 ถูกยกเลิกด้วยการออกกฎหมายควบคุมการเช่านาปี 2517 ซึ่งมีให้กำหนดอัตราค่าเช่าสูงสุดในแต่ละท้องที่เป็นการตายตัว แต่กำหนดให้มีคณะกรรมการควบคุมการเช่านาประจำอำเภอและประจำจังหวัดขึ้น กฎหมายฉบับ 2517 จึงยังให้ประโยชน์แก่เจ้าของที่ดิน (โปรคตุ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, เรื่องเดียวกัน, หน้า 168)

ตาราง ประมาณความต้องการสินเชื่อของชาวนา ปี 2513

ภาค	จำนวนครอบครัว ชาวนา	% ความ ต้องการ สินเชื่อ	จำนวนครัวเรือน ต้องการสินเชื่อ	ขนาด ที่นาโดย เฉลี่ยต่อ ครอบครัว	ต้นท่อน ข้าวเปลือก ต่อไร่	จำนวน สินเชื่อ ที่ ต้องการ ต่อครอบครัว	ความต้อง การสิน เชื่อรวม (ล้านบาท)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(4)×(7)
เหนือ	777,642	90	700,200	13	334	3,000	2,100
อีสาน	1,220,786	96	1,172,160	16	234	3,700	4,336
กลาง	722,971	89	643,470	26	513	8,100	5,212
ใต้	493,006	100	493,000	10	357	3,500	1,725
รวม	3,214,405	—	3,008,830	—	—	—	13,373

ที่มา: Agriculture Credit Problem in Thailand, 1965 อ้างใน ดร.สาธิต อุทัยศรี, "วิเคราะห์หนี้สิน
ของเกษตรกรและหนทางแก้ไข" ในรังสรรค์ หนองพันธ์ และณรงค์ชัย อัครเศรณี, รักเมืองไทย
เล่ม 2, 2519 หน้า 46

ตาราง อัตราดอกเบี้ยต่อเดือนแยกตามประเภทของผู้ให้กู้เป็นรายภาค ปี 2513

ประเภทของผู้ให้กู้	อัตราเฉลี่ยของทุกภาคต่อเดือน					อัตราต่อปี (อัตราเฉลี่ย × 12)
	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคใต้	เฉลี่ยทุกภาค	
เครือญาติ	1.7	2.6	1.8	1.1	1.8	21.6
เพื่อนบ้าน	2.4	3.3	3.3	3.2	2.6	31.2
ผู้ทำธุรกิจการค้า	2.3	4.8	4.3	2.0	2.9	34.8
ผู้ค้าขาย	2.7	5.4	6.2	2.7	3.5	42.0
พ่อค้าที่ซื้ผล	2.4	4.7	3.9	1.3	2.9	34.8
เจ้าของที่ดิน	3.8	—	1.8	—	3.5	42.0
เจ้าหนี้	2.1	5.0	7.3	3.6	3.3	39.6
อื่น ๆ	1.6	3.4	7.0	2.2	2.6	30.0

ที่มา: ดร.สาธิต ใน รังสรรค์ และณรงค์ชัย, เรื่องเดียวกัน หน้า 56

ตาราง อัตราดอกเบี้ยต่อบีในการกู้ประเภทคกข้าวในรูปต่างๆ พ.ศ. 2500, 01 และ 2511-12

ประเภทของการคกข้าว	อัตราดอกเบี้ยต่อบี		
	พ.ศ. 2500 (%)	พ.ศ. 2501 (%)	พ.ศ. 2511-2 (%)
1. ชำระทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นข้าว	43.4	54.8	66.6
2. ชำระเงินต้นเป็นเงินสด แต่ดอกเบี้ยเป็นข้าว	42.8	49.5	49.5

ที่มา: ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ อังโนเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, "แนวทางการแก้ไขปัญหาดินของชาวนาไทย" ในรังสรรค์ ธาระพรพันธุ์ สังคมกับเศรษฐกิจ 2519 หน้า 445

ตาราง ภาษีที่รัฐเก็บจากการส่งออก มี 2512-19 (ไม่รวมภาษีบำรุงท้องที่, ภาษีที่ดิน)

ปี	ราคาส่งออก บาท/ตัน	มูลค่าส่งออก (ล้านบาท)	อากรขาออก หรือเย็บ(ล้านบาท)			ร้อยละของ	ร้อยละของ
			อากร	หรือเย็บ	รวม	ภาษี+หรือเย็บ ต่อมูลค่าส่งออก	หรือเย็บต่อ มูลค่าส่งออก
2512	287๘	2945	139	1037	1176	39.93	35.21
2513	2366	2516	121	540	661	26.27	21.46
2514	1846	2909	144	225	365	12.63	7.73
2515	2101	4437	188	158	346	7.80	3.56
2516	4235	3594	148	333	481	13.38	9.27
2517	9500	9778	651	3123	3774	38.60	31.94
2518	6152	5852	500	371	871	14.88	6.34
2519	4358	8603	393	5	398	4.63	5.06

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย ตุลาคม 251๐ อังโน เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม วารสารวิทยาลัยการคำ (อั้งแล้ว) หน้า 57

ตาราง เปรียบเทียบ “ภาษีที่เก็บได้จากข้าว” กับ “การลงทุนทางการเกษตร” ของรัฐบาล
(ปี 2509-18) (หน่วยล้านบาท)

ปี	การลงทุนทางการเกษตรของรัฐบาล ด้านชลประทาน		อากรขาออก และพรีเมียมข้าว	เปรียบเทียบ%ภาษีที่เก็บได้ต่อ การลงทุนการเกษตร	
	(1)	(2)		การชลประทาน (3)/(1)	ลงทุนรวม (3)/(2)
2509	687	808	1187	172.78	146.91
2510	843	1068	1194	141.64	111.80
2511	1223	1478	1441	117.35	97.50
2512	1047	1379	1176	112.32	82.58
2513	1368	1656	661	48.32	40.00
2514	1656	1925	365	22.04	18.96
2515	1201	1441	346	28.81	24.01
2516	989	1221	481	48.63	39.40
2517	863	1125	3774	427.41	335.47
2518	1170	1514	871	74.44	57.53
รวม	9416	12394	11496	122.09	92.75

ที่มา: แหล่งเดียวกับตารางที่แล้ว

อาจารย์เกริกเกียรติชี้ว่า “รายได้สำคัญที่รัฐบาลเก็บจากภาคการเกษตรเป็นเงินเหน็บได้แก่ค่าพรีเมียมข้าว และอากรข้าวที่ส่งออก (ที่จริงเก็บจากพ่อค้าผู้ส่งออก แต่พ่อค้าสามารถผลักดันกำไรซื้อข้าวจากชาวนาในราคาต่ำ-ผู้เขียน) รายได้ส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นลงตามราคาข้าวที่ส่งออก ตัวอย่างเช่น ปี 2517 ซึ่งเป็นปีที่ราคาข้าวดีที่สุด ราคาส่งออกตกกันละ 9,500 บาท ในปีนี้รัฐบาลเก็บค่าพรีเมียมและอากร

ขาออกเป็นมูลค่าถึง 3,774 ล้านบาท (ในจำนวนดังกล่าวเป็นค่าพรีเมียมถึง 3,123 ล้านบาท) นอกจากภาษีและพรีเมียมที่กล่าวมา ชาวนายังถูกเก็บภาษีในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ภาษีบำรุงท้องที่ และถูกเก็บภาษีโดยผ่านผู้ส่งออกในรูปแบบของข้าวตำรอง เป็นต้น

หากพิจารณารายจ่ายของรัฐ (การลงทุนในด้านเกษตร-ผู้เขียน) หากเปรียบเทียบการใช้จ่ายการลงทุนทางการเกษตรกับรายได้ที่รัฐบาลเก็บได้

จากค่าพรีเมียมข้าวและอากรขาออกของข้าวแล้ว ปรากฏว่าระหว่างปี 2509-2518 นั้น รายได้ที่รัฐบาลเก็บได้มีถึงร้อยละ 92.75 ของรายจ่ายลงทุนทางการเกษตรทั้งหมดของรัฐบาล ซึ่งแสดงว่ารัฐบาลเกือบจะมีได้ช่วยเหลือเกษตรกรเลย. . . และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างรายได้ของรัฐ จากพรีเมียมข้าวและอากรขาออก กับการลงทุนทางชลประทาน ปรากฏว่าช่วงปี 2509-2518 รายได้จากภาษี (พรีเมียมข้าวและอากรขาออก-ผู้เขียน) สูงกว่าการลงทุนด้านชลประทานของรัฐถึงร้อยละ 22 (ไปรคคุกรีก.เกียรติ พิพัฒนเสวีธรรม, วารสารวิทยาลัยการศา (อังกแล้ว หน้า 54-55)

สำหรับการขายผลผลิต ของชาวไร่ชาวนา ชาวไร่ชาวนาก็จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง นายทุนท้องถิ่น ซึ่งเป็นตัวแทนของวิสาหกรรมการผลิตทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นในชนบท ทั้งในแง่การขายผลผลิตผลของตนได้ในราคาต่ำกว่าที่ควร และต้องซื้อสินค้าและปัจจัยการผลิตอื่นๆ ในราคาที่สูง

อาจารย์เกริกเกียรติ ชี้ให้เห็นด้วยว่า ลักษณะการถูกเอารัดเอาเปรียบของชาวไร่ชาวนาเห็นได้ชัดที่สุดในกรณีการขายข้าว ซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญของชาวนา จากตารางข้างล่างนี้ ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างราคาข้าวที่ส่งออกและราคาขายส่งข้าว ณ ตลาดกรุงเทพฯ ในระหว่างปี 2503-2519 เห็นได้ว่า . . . โดยเฉลี่ยราคาขายส่งภายในประเทศต่ำกว่าราคาส่งออกถึงร้อยละ 28.82 ซึ่งหมายความว่า ชาวนาที่ปลูกข้าวนั้นต้องขายให้แก่ผู้บริโภคนภายในประเทศต่ำกว่าราคาที่เหมาะสมจะเป็นเกือบถึง 30 เปอร์เซ็นต์ และในบางปีต้องขายในอัตราที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็นมาก เช่นในปี 2517 ราคาส่งออกโดยเฉลี่ยคันละ 9,500 บาท แต่ราคาขายส่งภายในประเทศขายได้เพียงคันละ 3,773 บาทเท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าราคาที่เหมาะสมถึงร้อยละ 60.28 หรือคันละ 3,727 บาท ในปีดังกล่าวรัฐบาลเก็บค่าพรีเมียมข้าวประมาณคันละ 23,700 บาท (เกริกเกียรติ พิพัฒนเสวีธรรม, เรื่องเดียวกัน หน้า 53-4) รายละเอียดปรากฏในตารางต่อไปนี้

ปี	ราคาส่งออก บาท/ตัน	ราคาขายส่ง บาท/ตัน	ผลต่างราคาส่งออก บาท/ตัน	ร้อยละ	ราคานิวเปลือกขาว (บาท/ตัน)หรือคันละ ชนิดที่ 1	ชนิดที่ 2	ครุภัณฑ์ดำกรงพื้นที่ ทั่วประเทศ โดยเฉลี่ย
2503	2137	1486	651	30.46	895	845	-
2504	2283	1633	650	28.47	985	905	-

2505	2549	1544	1005	39.42	1172	1019	-
2506	2415	1893	522	21.61	1031	954	-
2507	2315	1632	633	27.34	874	762	100.2
2508	2287	5536	751	32.84	912	834	100.4
2509	2634	8086	568	21.40	1282	1197	104.4
2510	3139	2398	741	23.61	1343	1235	108.9
2511	3534	2001	1533	43.38	1239	1151	110.9
2512	2879	2025	854	29.35	1211	1093	113.6
2513	2366	1905	451	19.84	1157	1011	113.5
2514	1846	1578	268	14.52	950	843	114.0
2515	2101	1822	279	13.28	1170	1011	119.6
2516	4235	2865	1370	32.35	1690	1538	138.9
2517	9500	3773	5727	60.28	2246	2241	171.7
2518	6152	3723	2429	39.48	2530	3310	180.8
2519	4358	3822	536	12.30	2580	2254	188.4

ราคาข้าวภายในประเทศต่ำกว่าราคาส่งออก โดยเฉลี่ยร้อยละ 28.82

- หมายเหตุ 1) ราคาขายส่งในตารางเป็นราคาเฉลี่ยของข้าวสารชนิด 5 เปอร์เซ็นต์ ณ ตลาดกรุงเทพฯ
 2) ราคาข้าวเปลือกเป็นราคาเฉลี่ย ณ ตลาดกรุงเทพฯ ข้าวเปลือก 1 ตัน = ข้าวเปลือก 1 เกวียน
 3) ดรรชนีราคาสินค้าบริโภค หรือดรรชนีค่าครองชีพ ให้ระยะเวลาระหว่าง ตุลาคม 2507 ถึง กันยายน 2508 เป็นฐาน (=100)

ที่มา: ข้อมูลเบื้องต้นจาก, ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน (ตุลาคม 2520) อ้างใน เกरिकเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, เรื่องเดียวกัน หน้า 56

ตาราง ค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปในการปลูกพืช เลี้ยงต่อไร่ ปีเพาะปลูก 2519-20 (หน่วย: บาท)

ประเภทของค่าใช้จ่าย	เฉลี่ยทุกขนาด ของไร่รวมต่อไร่	ร้อยละ ของค่าใช้จ่าย	หมายเหตุผู้เขียน
เมล็ดพันธุ์	55.06	13.56	} 50.91 ส่วนใหญ่ต้องพึ่งพ่อค้าคนกลาง, นายทุนท้องถิ่น
ปุ๋ย	127.74	31.47	
ยาปราบศัตรูพืช	19.49	4.80	
ยาปราบวัชพืช	4.40	1.08	

น้ำมันเชื้อเพลิง	39.05	9.63	} 10.70 จากปีมีน้ำมัน
เชื้อเพลิงอื่น ๆ	4.35	1.07	
ค่าเช่าที่ดิน	57.82	14.24	} 22.91 ส่วนใหญ่เป็นของเจ้าของที่ดิน
ค่าภาษี	7.00	1.73	
ค่าดอกเบี้ย	28.20	6.94	
ค่าไถ่พรวน	15.90	3.92	
ค่าเก็บเกี่ยว	41.81	10.31	
อื่น ๆ	5.04	1.25	
รวม	405.86	100	

ที่มา: จรินทร์ เทศวณิช, อ้างแล้ว หน้า 63

ตาราง การเงินประจำปีของชาวนาในการทำนา (2514)

เขต-ประเภท

ขนาดพื้นที่นา (ไร่)

1-9.99 10-19.99 20-29.99 30-39.99 40-49.99 50-59.99

อ. อุททอง

1. รวมเงินรายได้	3838.67	4161.68	5175.75	12046.80	10944.80	8450.00
2. หักค่าใช้จ่ายส่วนรวม	-219.25	-690.56	-1377.80	-1548.00	-1606.60	-1463.50
3. เป็นเงินรายได้สุทธิ	3619.42	3471.95	3797.95	10498.80	9338.20	6986.50
4. ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	-6084.00	-6084.00	-6884.00	-6084.00	-6084.00	-6084.00
5. เงินเหลือชำระหนี้	-2464.58	-2612.05	-2286.05	-4414.50	-3254.20	-92.50

อ. มโนรมย์

1. รวมเงินรายได้	6135.00	7791.92	7522.44	11816.88	14472.75	16001.35
2. หักค่าใช้จ่ายส่วนรวม	-1145.00	-2155.00	-2784.56	-3456.56	-4216.35	5150.59
3. เป็นเงินรายได้สุทธิ	4999.00	5636.00	4737.88	8360.32	10256.40	10850.76
4. ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	-5984.00	-5984.00	-5984.00	-5984.00	-5984.00	-5984.00
5. เงินเหลือชำระหนี้	-944.00	-374.08	-1146.12	-2386.76	-4272.37	-4866.76

ที่มา: เขาวเรศ และสุวรรณ, เกร็ดการเกษตรกับความต้องการด้านสวัสดิการของเกษตรกรไทย,

วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ 1973 หน้า 67 และ 76 อ้างใน ดร.สาธิต อุทัยศรี, "วิเคราะห์หนี้สินของเกษตรกรและหนทางแก้ไข" ใน รังสรรค์ และ ณรงค์ชัย อ้างแล้ว หน้า 58

ดร. สาทิตซ์ไว้ว่า : เนื่องจากจำนวนพื้นที่ในการถือครองในภาคกลาง เฉลี่ยประมาณ 24.25 ไร่ มีผลทำให้การขาดทุนเกิดขึ้น เขาเวรค์ได้ชี้แจงว่าชาวนาเหล่านี้มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยมีประมาณ 20-29 ไร่ ซึ่งในเขตอู่ทอง ชาวนาจะขาดทุนประมาณปีละ 2,286 บาท แต่ในเขตมโนรมย์ชาวนาขาดทุนเพียง 1,146 บาท ตามผลการวิจัยนี้แสดงว่าฐานะของชาวนาเขตนี้ก่อนข้างฝักเคือง ความแตกต่างของขนาดของพื้นที่นาที่มีผลต่อผลผลิตมาก หากที่ดินเด็กเกินไป การเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจจะไม่ได้ผล หรือถ้าใช้เครื่องจักรกลในการทำนาแทนที่จะใช้แรงงาน ก็จะทำให้ต้นทุนสูงไปด้วย....ดังนั้น เราอาจจะสรุปได้เป็นบางส่วนว่าในเขตที่มีอัตราค่าจ้างหนี้สูงในเขตชนบทนี้อาจจะเป็นผลมาจากการที่ผู้ซอกู้ไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ (ดร. สาทิต, เรื่องเดียวกัน หน้า 59)

การแบ่งรับแบ่งสู้ของดร. สาทิต คงไม่ต้องกระทำอีกต่อไป เพราะสิ่งที่ได้พูดไว้นี้เป็นความจริงถึงผลงานวิจัยของอาจารย์จรินทร์ ซึ่งชี้ไว้ชัดว่า ชาวนาทั่วประเทศคงมีหนี้สินค้างชำระเมื่อปี 2519-2520 เฉลี่ยฟาร์มละ 5,250.50 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 74.42 ของเงินที่กู้ได้มา (จรินทร์ เทควานิช, อ่างแล้ว หน้า 80)

ตาราง แสดงความยากจนของชาวนาชาวไร่ไทย

1. รายได้ต่อก่อนของเกษตรกรและชาวเมือง

ทศ.	รายได้ต่อก่อนของเกษตรกร	รายได้ต่อก่อนของชาวเมือง	% รายได้เกษตรกรต่อรายได้ชาวเมือง
2503	1,044	6,434	16.2
2513	1,310	8,618	16.2
2518	1,433	10,061	14.2
2523	1,525	12,964	11.8
2528	1,724	15,110	11.4

ที่มา: อ้างจาก ดร.ไชยงค์ ชูชาติ, "การปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย" ใน ดร.ณรงค์ สินสวัสดิ์ อ่างแล้ว

๒. รายได้ซึ่งถือเป็นระดับแห่งความยากจนของครอบครัวไทย ปี 2512 (หน่วย: บาท/ปี)

ภาค	ในเมือง	สมาชิกต่อครอบครัว	ในชนบท	สมาชิกต่อครอบครัว
เหนือ	652	(5.0)	474	(5.6)
อีสาน	676	(5.9)	503	(6.0)
กลาง	631	(5.5)	438	(5.6)
ใต้	720	(5.6)	481	(5.3)
กรุงเทพฯ	784	(6.2)	493	(6.5)
ทั่วประเทศ	728	(5.8)	484	(5.7)

ที่มา: ดร.เมธี ครองแก้ว, "ลักษณะความยากจนในชนบทไทย" 23 ตุลาคม 2522 หน้า 40

๓. อัตราส่วนของครอบครัวยากจนต่อครอบครัวทั้งหมดในแต่ละภาค ทั้งในเมืองและชนบทปี 2521

ภาค	ในเมือง	ชนบท
เหนือ	21.6	49.4
อีสาน	11.8	75.1
กลาง	10.0	21.5
ใต้	19.8	52.9
กรุงเทพฯ	7.3	9.7
ทั่วประเทศ	11.2	52.0

ที่มา: ดร.เมธี ครองแก้ว, เรื่องเดียวกัน

จากรายละเอียดที่นำเสนอทั้งหมดนี้ คงพอให้เห็นได้ว่า ขณะทีหลังการผลิตแบบทุนนิยมถึงเมืองขึ้น ได้ปรากฏตัวขึ้นในชนบททุกแห่งหนแล้วนั้น (ยกเว้นชนบทที่ห่างไกลจริงๆ บางแห่งซึ่งคงมีเหลืออยู่เป็นส่วนน้อย) หลังการผลิตแบบกึ่งเค็มในระบบกึ่งคณา รวมทั้งความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบ ศักดิ์สิทธิ์ (หรือยาแบบริเวแกงๆ ของสังคมไทย) และในแง่คุณภาพ (ลักษณะของความสัมพันธ์ในแง่รูปแบบการเป็นเจ้ของปัจจัยการผลิตและการแบ่งสรรผลิตผล...)* วิถีการผลิตแบบศักดินาของไทยก็ยังคงเหลืออยู่

* มีข้อสังเกตว่า ปัญหาการเช่าที่ดิน มีน้อยมากในภาคใต้และภาคอีสาน โดยเฉพาะแรงงานในภาคอีสานมักจะอพยพเข้าทำงานในตัวเมือง ทั้งในภาคอีสานเองหรือไปทำงานในภาคใต้และภาคกลาง จากความเป็นจริงเช่นนี้การสำรวจสภาพ "วิถีการผลิต" ของภาคต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้ทำการศึกษา ค้นคว้าอย่างละเอียดต่อไป

จึงอาจพอถือคร่าว ๆ ได้ว่าเป็นวิถีการผลิตแบบ
กึ่งศักดินา

ทั้งวิถีการผลิตแบบ (ทุนนิยม) กึ่งเมืองขึ้น
และวิถีการผลิตแบบกึ่งศักดินาที่ดำรงอยู่ด้วยกัน
ในสังคมไทยในขณะนี้ ได้ผ่านขั้นตอนแห่งความ
ขัดแย้งซึ่งกันและกัน นับตั้งแต่วิถีการผลิตแบบ
ศักดินาที่เคยมีอยู่อย่างเข้มงวดกวักขัน และต้อง
เผชิญหน้ากับการท้าทายของวิถีการผลิตแบบกึ่ง
เมืองขึ้นที่เป็นสิ่งแปลกใหม่และมีขอบเขตจำกัด
ในการขยายตัว มาสู่กระบวนการแห่งความขัด
แย้งในปัจจุบัน ที่วิถีการผลิตทั้งสองมีปริมาณ
และคุณภาพในระดับที่ใกล้เคียงกัน และต่างก็
พยายามจะใช้ประโยชน์จากกันและกันเพื่อเสริม
สร้างหรือรักษาความได้เปรียบเอาไว้ ดังเช่น
ปัจจุบันในขณะที่นายทุนพยายามกว้านซื้อที่ดิน
มาจัดสรร หรือออกเงินให้เกษตรกรกู้เพื่อผล
กำไรในรูปดอกเบี้ย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นายทุน
พยายามเสริมสร้างวิถีการผลิตแบบทุนนิยม
เจ้าที่ดินก็หันมาสนใจลงทุนในงานพาณิชย์กรรม
และอุตสาหกรรม และพยายามคงสภาพการเป็น
เจ้าของที่ดินต่อไป หรือการประกอบอาชีพ
เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจ
การตลาดโดยผ่านนายทุนท้องถิ่นหรือพ่อค้าคน
กลางเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงในปัจจุบันได้
ชี้ไว้ชัดว่า วิถีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้นนับวันจะ

ขยายตัวเข้มแข็งขึ้น ในขณะที่วิถีการผลิตแบบ
กึ่งศักดินามีแต่จะถดถอยและอ่อนแอลง ดังจะ
เห็นได้จากการขยายตัวของวิถีการผลิตแบบกึ่ง
เมืองขึ้นกำลังเร่งขยายตัวออกไปในทุกทิศทาง
ตัวอย่างเช่น นอกจากงานค้ำหน้าพาณิชย์กรรม
อุตสาหกรรม และการบริการกำลังขยายตัวออก
ไปทุกที่ต่าง ๆ แล้วนั้น โครงการเกษตรกรรม
ขนาดใหญ่ของบริษัทเอกชนซึ่งต้องใช้เทคโนโลยี
สมัยใหม่ และใช้เงินทุนมหาศาลก็เริ่มปรากฏ
ขึ้นมาแล้ว ยิ่งไปกว่านั้นนายทุนบางคนยังมี
ความต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของสังคม
ไทยในอนาคตอันใกล้ให้เป็นวิถีการผลิตแบบ
กึ่งเมืองขึ้นอย่างเต็มรูปแบบภายใต้แผนการ “บรร
ษัทประเทศไทย” (THAILAND INCORPORATION) อีกด้วยเป็นต้น

การดำรงอยู่ด้วยกันของวิถีการผลิตแบบกึ่ง
เมืองขึ้น และกึ่งศักดินานี้ถือได้ว่าเป็นเพียงส่วน
สำคัญส่วนหนึ่งที่กำหนดสภาพ “สังคมไทยปัจจุ
บัน” เพราะนอกจากวิถีการผลิต ซึ่งก็คือ วัตถุ
ยังมีความรู้สึกรู้จักคิด (หรือความนึก) รวมถึง
การแสดงออกของมนุษย์ กิเลส คบาคู่ อยู่ ด้วย ทุก
ขณะ เพราะหากปราศจากซึ่งความรู้สึกรู้จักคิด

ของมนุษย์ การผลิต แบบแผนการผลิต หรือ วิถีการผลิต ก็ไม่สามารถจะคงอยู่ และไม่สามารถพัฒนาได้ และทุกสิ่งทุกอย่างของสังคมรวมแม้กระทั่งชีวิตมนุษย์ก็ยังไม่สามารถอยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบัน หรือเพื่อจะอยู่ต่อไปในอนาคต ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มีลักษณะเรียนรู้ และประเมินค่าวิถีการผลิตได้เหมาะสมถ่ายทอดกันสืบต่อมาอย่างเป็นแบบแผนนั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นระบบความคิด ซึ่งปรากฏให้เห็นได้กับการแสดงออก และการแสดงออกที่สำคัญที่สุด เพราะส่งผลกระทบต่อผู้อื่นในสังคมทั่วทุกชนก็คือ การแสดงออกทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางการเมืองนั้นจะมีลักษณะหนึ่งเลยเฉียดๆ กระตือรือร้น หรือรุนแรง ก็ล้วนส่งผลต่อวิถีการผลิตของสังคมได้ทั้งสิ้น ทั้งในระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองจึงเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ที่กำหนด “สภาพ” ของสังคมไทยปัจจุบัน

2. ระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในสังคมไทย

คงได้กล่าวมาแล้วว่า วิถีการผลิตแบบศักดินาเคยปรากฏอยู่ในสังคมไทยเป็นเวลายาวนาน นัยหนึ่งทั้งพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตล้วนเป็นศักดินาทั้งสิ้น โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิตนั้น เจ้าที่ดินในฐานะผู้ถือครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ย่อม

สามารถเรียกเก็บค่าเช่าออกเบียด ภาษี ฯลฯ จากแรงงานผู้ผลิตได้ตามอำเภอใจ การที่เจ้าที่ดินกระทำการดังกล่าวได้ ในช่วงเวลาที่ยาวนาน นอกจากจะเป็นเพราะเจ้าที่ดินเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมาโดยตลอดแล้ว เจ้าที่ดินยังสามารถทำให้แรงงานผู้ผลิตมี “ความคิด” ยอมรับสถานะที่แตกต่างกับระหว่างเจ้าที่ดินกับแรงงานผู้ผลิตอีกด้วย

แบบแผนความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาเช่นนี้เกิดขึ้นควบคู่กับความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคมตลอดระยะเวลา การยอมรับอำนาจอาจเริ่มเกิดขึ้นด้วยความจำใจ ในขณะที่ใช้อำนาจอาจเริ่มกระทำอย่างเด็ดขาดรุนแรง อย่างไรก็ตามเจ้าที่ดินในฐานะผู้ปกครอง และปลดปล่อยจากการใช้แรงงานทำการผลิตย่อมมีโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้ และสร้างเหตุจูงใจผลเป็นระบบความคิดที่สุม รุมเหยียบจนมาอธิบาย และใช้ในการปกครองควบคุมผู้คนในสังคมได้ ผู้ปกครองรู้ดีด้วยว่า ถ้าพึ่งการใช้อำนาจดิบแต่เพียงอย่างเดียว ไม่อาจระงับยับยั้งการหลีกเลี่ยง หรือโต้ตอบจากแรงงานผู้ผลิตได้ ผู้ปกครองจึงพยายามผันแปรการใช้ อำนาจ ไปเป็นหน้าที่ และอธิบายฐานะความแตกต่างของผู้คนในสังคมด้วยเรื่องของบุญญาภิเศกชาติปางก่อน ความคิดที่โหล่เหลวมาของผู้ปกครองตนเองนี้ จึงไม่ซักแข็งหากเสียกลิ้งกลิ้งได้ พอๆกับความคิด

ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งได้กลายเป็นมรดกตกทอดทางความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้คนมานับตั้งแต่ก่อนรุ่นก่อนๆ

ด้วยสถานที่เห็นเฝ้าว่าแรงงานผู้ผลิตในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ อิทธิพลทางการเมือง และเรื่องโอกาสในการสร้างเศรษฐกิจแล้วแต่เป็นระบบความเชื่อ เจ้ที่กินในฐานะผู้ปกครอง จึงไม่ประสงค์จะยากลำบากในการเสริมสร้างพลังขับเคลื่อนความชอบธรรมให้เกิดขึ้นกับกรปกครองควบคุมของตน ทั้งนี้จึงไม่น่าแปลกประหลาดใจอีกต่อไปว่า ทำไมแรงงานผู้ผลิตซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมจึงยังยึดพึ่งพาเจ้าที่ดิน ยังให้ความจงรักภักดีต่อเจ้าที่ดิน ยังหวังได้รับการปกป้องคุ้มครองและการอุปถัมภ์จากเจ้าที่ดิน รวมไปถึงการยอมรับถึงสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของตนเอง

2.1 ระบบความเชื่อแบบศักดินาที่ยังคงมีอยู่ในสังคม

ระบบความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตาม อาจแยกแยะเพียงประเภทได้ 2 ส่วนใหญ่ๆ คือระบบความเชื่อที่เป็นปรัชญา (Philosophical or Terminal Ideology) และระบบความเชื่อในส่วนที่เป็น วิถีปฏิบัติ (Instrumental Ideology) เพื่อให้ถึงขั้นนี้หมายถึง ระบบความเชื่อแบบศักดินาของไทยก็เช่นกัน มีเป้าหมายอยู่ที่ชาติหน้าภพหน้า ส่วนชีวิตปัจจุบันนี้มีความเชื่อที่จะ

กระทำสิ่งต่างๆ ในลักษณะเป็นเพียงทางผ่าน เพราะถือเป็นผลบุญ หรือกรรมจากชาติก่อนที่เลือกมิได้หรือเลี่ยงไม่ได้ เรื่องราวของเวรกรรม วาสนา หรือบุญญาบารมีก็คือผลจาก “กรรม” หรือ “พรหมลิขิต” ที่ผู้คนต้องก้มหน้ายอมรับและต่อสู้ต่อไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ คำกล่าวที่ติดปากคนไทยอยู่คำหนึ่งคือ “แข่งเรือแข่งพายแข่งใจ แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ไหว” คงจะชี้ถึงความจริงดังกล่าวได้ดีพอสมควร

ระบบความคิดแบบศักดินาจึงเป็นความคิดที่มุ่งยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของผู้คนในสังคม การแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในสังคมศักดินาจึงต้องยอมรับผู้ปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับอย่างจริงจัง ยอมรับอย่างไม่รู้เรื่องรู้อาว หรือยอมรับอย่างเสียมิได้ก็ตาม การยอมรับมีมากกว่าการขัดขืนเป็นแน่ เพราะการขัดขืนนั้นเสี่ยงภัยอย่างมาก ต่อทั้งการบั่นทอนปราบปรามของกลไกการปกครอง และคำกล่าวหาสาปแช่งจากคนอื่น ๆ

แม้ว่าวิถีการผลิตแบบศักดินาของไทยค่อยๆ ถูกถักถอเรื่อยลงไปที่ละน้อยด้วยวิถีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้นในต้นสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ระบบความเชื่อแบบศักดินา ซึ่งมีฐานอยู่บนวิถีการผลิตกึ่งแบบศักดินาก็ยังคงดำรงอยู่อย่างหนาแน่น ทั้งนี้เพราะ ประการแรก แม้สมมติกันว่าวิถีการผลิตแบบศักดินาจะสูญสลายไป ก็

ยังสรุปทันทีทันใดไปไม่ได้ว่า ระบบความคิดแบบศักดิ์นาจะหมดไปอย่างฉับพลัน เพราะระบบความคิดเป็นเรื่องของความรู้ที่ลึกซึ้ง ความคิดความเชื่อที่ฝังใจ หรือความเคยชินกับสิ่งเก่า ๆ ที่สามารถมีติดค้างกันอยู่ได้ ระบบความคิดที่ฐานแห่งวิถีการผลิตหมดสิ้นลงไปแล้วนั้น ย่อมสูญสลายไปด้วยอย่างแน่นอน แต่ยังคงอาศัยช่วงเวลาที่ยาวนานพอสมควร นับตั้งแต่การเริ่มต้นยุคก่อนของความคิด ไปสู่ความมุ่งมั่น และการสลายตัวในที่สุด ดังนั้นแม้วิถีการผลิตแบบศักดิ์นาจะหมดสิ้นไป การจะชี้ว่าระบบความคิดแบบศักดิ์นาจะหมดสิ้นไปด้วยนั้นควรต้องผ่านการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนมากสักหน่อย ประการที่สอง เมื่อความจริงบ่งชี้ออกมาว่า วิถีการผลิตแบบศักดิ์นายังคงอยู่ แม้ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนเสมอเหมือนในอดีต กังขังไว้แล้วในตอนแรก ระบบความคิดแบบศักดิ์นาจึงยังคงมีอยู่ แต่จะมีมากน้อยแค่ไหน อาจพิจารณาได้จากหลักฐานบางอย่างดังนี้

ก่อนพิจารณาหลักฐาน ขอนิยามระบบความคิดแบบศักดิ์นาไว้ก่อนว่า คือความคิดความเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันของผู้คนอัน

เนื่องมาจาก ผลบุญผลกระทบแต่ชาติปางก่อน ความคิดความเชื่อ ในความไม่เท่าเทียมกันแสดงออกได้โดย การยอมรับเรื่องอาวุโส การยึดมั่นในเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาและไสยศาสตร์ การมองไม่เห็นถึงความสามารถในเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์เช่นมองไม่เห็นหนทางแก้ไข ปัญหาความทุกข์ยากของตนเอง แสดงออกโดยการไม่สนใจเรื่องราวทางการเมือง และยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง แม้ลักษณะระบบความคิดแบบศักดิ์นา กังขังไว้ให้เห็นนี้อาจไม่ครอบคลุมครบถ้วน แต่คิดว่าคงจะให้แก่นสารของระบบความคิดไว้แล้วและพอจะ เป็นตัวชี้ถึงการคงอยู่ของระบบความคิดแบบศักดิ์นาได้บ้าง

ผลการวิจัยเรื่องค่านิยม และระบบค่านิยมไทย ดร.สุเทพี โคมิน และดร.ณิเท สมักรการ แห่งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2522 ให้ข้อมูลไว้คีย์ในเรื่องความคิดความเชื่อของคนไทยในแง่มุมต่างๆ ข้อมูลเหล่านี้ได้มาด้วยหลักวิชาการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถเชื่อถือได้ หลักฐานต่างๆ ที่จะหยิบยกมาอธิบายบทความก่อนนี้ จึงขออ้างอิงผลงานวิจัยของนักวิชาการทั้ง 2 ท่านโดยตลอด

1. ความกึกความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง บุญวาสนาของคนเราไม่เท่ากัน
ตาราง เปรอร์เซนส์ "ที่เห็นด้วย" ต่อข้อความ : "ข้าพเจ้าเชื่อว่าบุญวาสนาของคนเราไม่เท่ากัน"

ก. ตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ (ปี)	% ที่เห็นด้วย
15-19	56.6
20-29	55.8
30-39	75.7
40-49	79.0
50-59	82.1
60 ปีขึ้นไป	83.3

ที่มา : ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 245

ตีความ : คนวัยกลางคนขึ้นไปจนถึงคนชรา ซึ่งเป็นผู้มีอาวุโสในครอบครัว ส่วนใหญ่ยังคงเชื่อในเรื่องของบุญวาสนา ในขณะที่คนหนุ่มคนสาวมีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งที่เห็นด้วยกับความเชื่อดังกล่าว

ข. ตามพื้นฐานการศึกษา

พื้นฐานการศึกษา	% ที่เห็นด้วย
ป. 4 และต่ำกว่า	91.5
ป. 7	86.6
มศ. 3 (ม. 6 เค็ม)	82.8
มศ. 5 (ม. 8 เค็ม)	81.3
อาชีวศึกษา	82.5
ปริญญาตรี (รวมอนุปริญญา)	64.3
ปริญญาโท-เอก (รวมแพทยศาสตรบัณฑิต)	61.5

ที่มา : ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 247

ตีความ : ยิ่งพื้นฐานการศึกษาต่ำ ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาก็ยิ่งมีอยู่สูง อย่างไรก็ตามแม้ผู้มีการศึกษาสูงก็ยังมี ความเชื่อเรื่องบุญวาสนาถึงประมาณร้อยละ 60

ก. ตามกลุ่มอาชีพและกิจกรรม

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	% ที่เห็นด้วย
ชาวไร่ชาวนา	91.7
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	91.5
ช่างฝีมือ	81.5
ลูกจ้างเอกชน	73.8
กรรมกร	73.1
ข้าราชการ	72.3
ธุรกิจการค้า	66.7
นักศึกษา	49.7

ที่มา: ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 247

ตีความ : คนส่วนใหญ่ที่เป็นชาวไร่ชาวนายังมีความเชื่อเรื่องบุญวาสนากันอยู่มาก ผู้คนในอาชีพอื่น ๆ ส่วนมากก็ยังมีความเชื่อในเรื่องนี้กันอยู่ จะมีก็แต่นักศึกษาซึ่งเป็นคนหนุ่มคนสาวในปัจจุบันเท่านั้นที่มีความเชื่อในเรื่องนี้เป็นเพียงส่วนน้อย

2. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “ผลกรรม” ตามกฎแห่งกรรมมากกว่าจะเชื่อเรื่องความตายจริงในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหรือคุณภาพของชีวิต

ตาราง เปรี่เซนต์ที่เห็นด้วยต่อข้อความ “ข้าพเจ้าเชื่อว่าคนเราก่อกรรมเอาไว้วันหนึ่งกรรมนั้นจะตามสนอง”

ก. ตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ (ปี)	% ที่เห็นด้วย
15-19	67.5
20-29	65.4
30-39	81.1
40-49	86.6
50-59	95.9
60 ปีขึ้นไป	96.7

ที่มา: ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 250

ตีความ : คนในระบัยอายุต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผลกรรม โดยเฉพาะคน

ที่อยู่ในฐานะเป็น “พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง บ้า หน้า อ้า”

ข. ตามพื้นฐานการศึกษา

พื้นฐานการศึกษา	% ที่เห็นด้วย
ป. 4 และต่ำกว่า	95.6
ป. 7	89.0
มศ. 3 (ม. 6 เกิม)	89.1
มศ. 5 (ม. 8 เกิม)	78.1
อาชีวศึกษา	84.7
ปริญญาตรี (รวมอนุปริญญา)	78.2
ปริญญาโท-เอก (รวมทั้งแพทยศาสตร์บัณฑิต)	67.0

ที่มา: ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 251

ตีความ : คนที่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย มีความเชื่อในเรื่องผลกรรมอยู่มาก แม้คนที่มีการศึกษาสูง ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่มากเช่นกัน

ค. ตามกลุ่มอาชีพและกิจกรรม

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	% ที่เห็นด้วย
ชาวนาชาวไร่	95.1
ช่างฝีมือ	92.6
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	91.5
ธุรกิจการค้า	90.5
ข้าราชการ	80.5
ลูกจ้างเอกชน	79.8
กรรมกร	74.0
นักศึกษา	62.0

ที่มา: ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 252

ตีความ : คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะชาวนาชาวไร่ยังมีความเชื่อในเรื่องผลกรรม

ตาราง เปรอ์เซ็นต์ที่เห็นด้วยกับข้อความ “คนที่มีฐานะมั่งคั่งและมีตำแหน่งการงานสูงเป็นเพราะเขามีจังหวะชีวิตที่ดี”

ก. ตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ (ปี)	% ที่เห็นด้วย
60 ปีขึ้นไป	76.7
50-59	60.6
40-49	62.9
30-39	53.0
20-29	40.0
15-19	32.9

ที่มา: ดร.สุนทรและดร.สนิท, หน้า 168

ข. ตามกลุ่มอาชีพและกิจกรรม

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	% ที่เห็นด้วย
ชาวนาชาวไร่	77.8
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	74.5
ช่างฝีมือ	74.1
กรรมกร	53.8
ธุรกิจการค้า	52.4
ลูกจ้างเอกชน	51.2
ข้าราชการ	50.0
นักศึกษา	34.8

ที่มา: ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 170

ตีความ (ทั้งตามกลุ่มอายุและกลุ่มอาชีพ) : ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะชาวไร่ชาวนา และกลุ่มคนวัยกลางคนขึ้นไปยังเชื่อว่า ความสำเร็จในชีวิตของคนขึ้นอยู่กับผลกรรมตามกฎแห่งกรรมมากกว่าความสามารถของมนุษย์

3. ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “อาวโโส”

ตาราง เปรอร์เซ็นต์ที่เห็นด้วยต่อข้อความ “เมื่อเป็นเด็กพ่อแม่มักจะสอนเสมอว่า เป็นเด็กเป็นเด็ก ห้ามเลี้ยงผู้ใหญ่” (ข้อความ ก.) และ “น้องๆ ควรต้องเคารพและเชื่อฟังพี่” (ข้อความ ข.)
กลุ่มอาชีพและกิจกรรม % ที่เห็นด้วยกับข้อความ ก. % ที่เห็นด้วยกับข้อความ ข.

ชานาชาวไร่	86.8	91.7
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	81.1	84.9
ลูกจ้างเอกชน	73.8	69.0
กรรมกร	70.2	60.6
ธุรกิจการค้า	69.0	73.8
ข้าราชการ	67.3	61.2
ช่างฝีมือ	59.3	81.5
นักศึกษา	57.1	42.8

ที่มา: ดัดแปลงจาก ดร.สุนทร และ ดร.สนธิ, หน้า 267 และ หน้า 150

ตีความ : ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยยังมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอาวโโส ความจริงในเรื่องนี้ย่อมชี้ให้เห็นได้ว่า ผู้มีอาวโโสในสังคมไทยมีบทบาทอย่างมากในการถ่ายทอดความคิดความเชื่อต่าง ๆ เช่นเรื่อง บุญวาสนา ผลกรรม มาสู่คนรุ่นนี้ปัจจุบัน แต่สัมฤทธิ์ผลในการถ่ายทอดก็มีแนวโน้มที่จะลดน้อยลง จึงจะเห็นได้จากกลุ่มนักศึกษาเริ่มมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ลดน้อยลง ทั้งจากข้อมูลที่แสดงไว้โดย ดร. สุนทร และ ดร. สนธิ และจากสภาพความเป็นจริงในแวดวงการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยของไทยในปัจจุบัน

4. ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา

ตาราง เปรอร์เซ็นต์ของคำตอบต่อคำถาม “ท่านคิดว่าศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดความอ่าน และชีวิตของท่านแค่ไหน”

ก. ความถี่ที่น้อย		
ถิ่นที่อยู่	มีอิทธิพลมาก	มีอิทธิพลบ้าง
ต่างจังหวัด	53.9	38.1
กรุงเทพฯ	27.6	54.1

ที่มา: ดร.สุนทร และ ดร.สนธิ, หน้า 239

ข. ตามกลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	มีอิทธิพลมาก	มีอิทธิพลบ้าง
ชาวนาชาวไร่	71.6	21.6
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	66.3	28.7
ช่างฝีมือ	53.8	26.9
ลูกจ้างเอกชน	46.8	40.5
กรรมกร	46.5	40.4
ข้าราชการ	40.6	48.1
ธุรกิจการค้า	38.1	45.2
นักศึกษา	23.1	56.6

ที่มา : ดร.สุนทร และ ดร.สนธิ, หน้า 242

ตีความ : ศาสนายังคงมีอิทธิพล (ไม่ว่าจะมีมาก หรือมีบ้าง) ต่อความคิดและวิถีความเป็นอยู่ของคนไทย แต่ศาสนาที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อความคิดและวิถีของชาวนาชาวไร่ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ความเป็นจริงข้อนี้สามารถยืนยันได้อีกด้วยข้อมูลการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาของผู้คนในถิ่นที่อยู่และประกอบอาชีพต่าง ๆ ตามตารางต่อไป

ตาราง เปรอ์เซ็นต์การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาของกลุ่มกรุงเทพ ฯ และต่างจังหวัด

ก. ตามถิ่นที่อยู่

ถิ่นที่อยู่	จำนวนครั้งตอบในรอบปีที่แล้ว			รวม
	1-10	11-20	มากกว่า 20	
กรุงเทพ ฯ	67.3 %	4.8 %	5.2 %	72.3 %
ต่างจังหวัด	59.8 %	13.6 %	20.4 %	93.8 %

ที่มา : ดร.สุนทร และ ดร.สนธิ, หน้า 298

ข. ตามกลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	จำนวนครั้งตอบในรอบปีที่แล้ว			รวม
	1-10	11-20	มากกว่า 20	
	(%)	(%)	(%)	(%)
ชาวนาชาวไร่	39.7	16.3	36.9	92.9
ช่างฝีมือ	37.0	18.5	40.7	96.2

ค้าขายเล็ก ๆ น้อย	47.2	17.0	30.2	94.4
ธุรกิจการค้า	61.9	14.3	21.4	97.6
กรรมกร	68.9	8.7	19.4	97.0
ลูกจ้างเอกชน	72.6	14.3	9.5	96.4
ข้าราชการ	73.3	9.7	9.6	92.6
นักศึกษา	60.2	2.9	3.8	66.9

ที่มา : ดร.สุนทรี่ และ ดร.สนธิท หน้า 301

ตีความ : คนไทยตามที่สุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ยังเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา แต่ผู้คนในต่างจังหวัดร่วมพิธีกรรมทางศาสนามากกว่าคนในกรุงเทพฯ

5. ความคึกคักไม่สนใจการเมืองและยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง

ตาราง เปรอ์เซ็นต์ที่เห็นด้วยต่อข้อความ “การแก้ปัญหาความยากจนของสังคม ไม่จำเป็นที่คนจนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย” ตามกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	% ที่เห็นด้วย
ชาวนาชาวไร่	52.0
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	50.0
ช่างฝีมือ	37.0
ลูกจ้างเอกชน	34.5
ธุรกิจการค้า	33.3
ข้าราชการ	27.0
กรรมกร	22.1
นักศึกษา	10.9

ที่มา : ดร.สุนทรี่ และ ดร.สนธิท, หน้า 227

ตีความ : แม้กลุ่มอาชีพต่าง ๆ จะเห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองกันบ้างแล้วแต่ชาวนาชาวไร่ส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่ยากจนของประเทศก็ยังไม่เข้าใจว่าการมี

ส่วนร่วมทางการเมืองจะแก้ปัญหาความยากจนของตนเองได้อย่างไร และแสดงให้เห็นว่า คนส่วนใหญ่ (62%) ที่สุ่มตัวอย่างยังไม่มีความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งชวนให้คิดต่อไปว่า ชาวนาอาจจะคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องผู้ปกครองประเทศ ตนเองไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ค้าย ความสงสัยเช่นนี้จะหมดไป หากพิจารณาตารางต่อไป

ตาราง เปรอร์เซ็นต์ที่เห็นค้ายต่อข้อความ “การใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศไม่น่า จะชักข้อทราบโตที่ประชาชนไม่เดือดร้อนและได้อยู่อย่างสงบสุขพอใจแล้ว” ตามกลุ่มอาชีพ
หมายเหตุ : ดร.สุนทร และดร.สนิท ใช้ข้อความ “การใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ” เป็นสิ่ง บังชี้ ของ การใช้อำนาจเผด็จการ”

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	% ที่เห็นค้าย
ชาวนาชาวไร่	85.4
ช่างฝีมือ	85.2
ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	83.1
ธุรกิจการค้า	76.2
ลูกจ้างเอกชน	63.1
ข้าราชการ	62.1
กรรมกร	56.8
นักศึกษา	50.6

ที่มา : ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 222

ตีความ : คนส่วนใหญ่ที่สุ่มตัวอย่างขึ้นมาในสังคมไทยโดยเฉพาะชาวนาชาวไร่ยังคิดว่า การเมือง มิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประชาชน หากเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจที่มีได้อยู่ในฐานะ เป็น “ประชาชน” นอกจากนี้ความคิดที่แสดงออกมาสะท้อนให้เห็นค้ายว่า พร้อมจะยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง

โดยสรุป ข้อมูลที่ยกมาชี้ให้เห็นว่าคนส่วนใหญ่ของสังคมไทย โดยเฉพาะชาวนาชาวไร่ยัง มีความคิดความเชื่อในเรื่อง ฮาสุโต บุญกรรมวาสนาแต่ชาติปางก่อน มีความศรัทธาในพุทธศาสนา และมีความคิดที่ไม่สนใจการเมืองและยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง ระบบความคิดเช่นนี้ก็คือระบบ ความคิดแบบศักดินาที่ยังมีปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตจากข้อมูลทั้งหมดที่ยกมาแสดงไว้อยู่ประการหนึ่ง คือสำหรับผู้คนในวัยหนุ่มสาว และกลุ่มอาชีพในกรุงเทพฯ เช่น นักศึกษา กรรมกร นักธุรกิจ มีความคิดความเชื่อแบบศักดินาน้อยกว่าผู้คนในวัยชราและวัยกลางคน หรือกลุ่มอาชีพที่มีถิ่นที่อยู่ในชนบท เช่นชาวนาชาวไร่ ระบบความคิดแบบศักดินาสำหรับคนกลุ่มแรก (เช่น นักศึกษา, กรรมกร, นักธุรกิจ) จึงค่อยเบาบางลงไปเมื่อเปรียบกับคนกลุ่มหลัง (เช่นชาวนาชาวไร่) สาเหตุสำคัญเพราะวิถีการผลิตของคนกลุ่มแรก (เช่น การประกอบอาชีพการใช้ชีวิต การแสวงหาความรู้ ฯลฯ) มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากวิถีการผลิตของชาวนาชาวไร่ กล่าวคือ วิถีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นเริ่มปรากฏชัดขึ้น (ผู้ที่มีจิตใจรักชาติคงรู้ตัวคืออยู่แล้วว่า มิได้เข้ามาอยู่ในข่ายแห่งระบบความคิดแบบกึ่งเมืองขึ้นนี้) ดังนั้นระบบความคิดของผู้คนในสังคมก็มิใช่มีระบบความคิดแบบศักดินาอย่างใด ๆ อีกต่อไป หากยังมีความคิดแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น เข้ามาแทรกแซงอยู่ด้วย

*กระแสความคิด "ทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น"
กำลังออกมามีขึ้น*

การไหลบ่าเข้ามาของวิถีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นในสังคมไทย ไม่เพียงแต่กัก

กร่อนวิถีการผลิตแบบศักดินาให้อ่อนค้ำยลงไปเท่านั้น ระบบความคิดและการแสดงออกทางการเมืองแบบศักดินาก็ถูกสอดแทรกและนับวันเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังเห็นได้ว่าความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับชาติก่อนชาติหน้า เริ่มค้ำยความสำคัญลง หรือไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่คนบางกลุ่ม เช่นคนวัยหนุ่มวัยสาว คนที่มีการศึกษาระดับสูง หรือผู้ที่มีอาชีพเป็นกรรมกร เป็นต้น ในขณะที่ความึกและความมุ่งหวังต่อชีวิตปัจจุบันในเรื่องความมั่งมีเงินทอง ความสุขทางวัตถุ เรื่องของความเสมอภาค และความรู้สึกนึกคิดแบบตัวใครตัวมันเริ่มเห็นกันได้ชัดขึ้น โดยเฉพาะในสังคมเมืองหลวงเช่นกรุงเทพฯ ความรู้สึกที่จะเอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่ว่าต่อบ้านใกล้เรือนเคียง ต่อเด็ก สตรีและคนชราในรถเมล์ ต่อผู้ตกทุกข์ได้ยากและผู้ขอขยาก็ยากจนตามข้างถนน นับวันหดหายลงไป นอกจากนี้ความคิดในการใช้ชีวิต ในการประกอบอาชีพ และศึกษาหาความรู้ ก็ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอิทธิพลต่างชาติภายใต้ ข้ออ้างถึงความเจริญทันสมัยและเป็นอารยะ โดยไม่ก่อจะคำนึงถึงผลสะท้อนและปัญหาระยะยาวที่จะเกิดขึ้นในสังคมไทย ระบบความคิดแบบศักดินากำลังเผชิญกับภาวะบิบบัน จากวิถีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นที่มุ่งเน้นแข่งขันผูกขาดแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา

2.3 ระบบความคิดแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา :
ความสับสนขัดแย้งในจิตใจของคนไทยปัจจุบัน
เมื่อวิถีการผลิตในปัจจุบันยังมีลักษณะที่กำ
กึ่งกันระหว่างแบบศักดินา และแบบทุนนิยมกึ่ง
เมืองขึ้น และวิถีการผลิตทั้งสองในปัจจุบันก็
สามารถ (มีปรากฏการณ์ที่) อยู่ร่วมกันได้และ

รับใช้ซึ่งกันและกันได้ ดังที่กล่าวไว้แต่แรกนั้น
ระบบความคิดแบบศักดินากับ (ระบบ?) ความ
คิดแบบกึ่งเมืองขึ้นก็มีปรากฏการณ์ที่อยู่ร่วมกัน
และรับใช้ซึ่งกันและกันได้เช่นกัน ข้อมูลข้าง
ล่างนี้ ชี้ให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่าง
ความคิดทั้ง 2 แบบ

ตาราง เปอร์เซ็นต์ของการบรรณาการศาลกล่าว

ถิ่นที่อยู่

จำนวนครั้งต่อปีในรอบปีที่แล้ว

	1-10	11-20	มากกว่า 20	รวม
	(%)	(%)	(%)	(%)
กรุงเทพฯ	37.2	1.6	1.6	40.4
ต่างจังหวัด	32.2	1.4	1.9	35.4

ที่มา : ดร. สุนทร และดร. สนิท, หน้า 311

ตีความ ; ผู้คนในกรุงเทพฯ มีพฤติกรรมในการบรรณาการศาลกล่าวมากกว่าคนในต่างจังหวัด (หากมี
คำถามว่า "ทำไม ?" คงจะต้องพิจารณาหาคำตอบกับในตอนต่อไป)

ข. ตามระดับการศึกษา

พื้นฐานการศึกษา

จำนวนครั้งปีในรอบปีที่แล้ว

	1-10	11-20	มากกว่า 20	รวม
	(%)	(%)	(%)	(%)
ป. 4 และต่ำกว่า	28.7	1.2	2.0	31.9
ป. 7	28.9	2.6	3.9	35.4
มศ. 3 (ม. 6 เค็ม)	31.7	0.5	2.3	34.5
มศ. 5 (ม. 8 เค็ม)	38.7	1.6	4.8	45.1
อาชีวศึกษา	41.3	1.1	1.1	43.5
ปริญญาตรีและเทียบเท่า	34.1	1.0	1.4	36.5
ปริญญาโท-เอก	32.1	1.9	0.9	34.9

ที่มา : ดร. สุนทร และดร. สนิท, หน้า 313

ตีความ : ไม่มีความแตกต่างกันมากนักในเรื่องการบนบานศาลกล่าว ระหว่างผู้มีการศึกษาระดับต่ำ กับระดับสูง

ค. ตามกลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม

จำนวนครั้งปีในรอบตอบที่แล้ว

	1-10	11-20	มากกว่า 20	รวม
	(%)	(%)	(%)	(%)
ค้าขายเล็กๆ น้อย ๆ	37.7	2.8	3.8	44.3
นักศึกษา	38.3	2.1	1.6	42.0
ข้าราชการ	36.1	1.2	1.4	38.7
ช่างฝีมือ	26.9	3.8	-	30.7
ลูกจ้างเอกชน	25.0	-	2.5	27.5
กรรมกร	22.2	1.0	4.0	27.2
ชาวนาชาวไร่	27.5	-	0.7	26.4
ธุรกิจการค้า	19.5	2.4	2.4	24.3

ที่มา : ดร.สุเมธธี และดร.ศนิท, หน้า 315

ตีความ : กลุ่มอาชีพที่มีความมุ่งหวังสูงแต่มีความรู้สึกไม่มั่นคง หรือไม่มั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเอง หรือไม่แน่ใจในฐานะหน้าที่การงาน มีพฤติกรรมการบนบานศาลกล่าวสูงกว่ากลุ่มอาชีพที่มีความมุ่งหวังต่ำ หรือมีความมั่นใจในความมั่นคงของธุรกิจการงาน

ง. ตามกลุ่มรายได้

รายได้ต่อเดือน (บาท)

จำนวนครั้งตอบในรอบปีที่แล้ว

	1-10	11-20	มากกว่า 20	รวม
	(%)	(%)	(%)	(%)
ต่ำกว่า 1000	29.8	1.3	1.7	32.8
1000-2000	39.8	1.9	1.5	43.2
2000-3000	30.6	0.5	1.9	33.0
3000-4000	38.2	1.1	1.1	40.4

4000-5000	32.9	—	3.9	36.8
5000-10000	21.6	0.7	2.2	24.5
เกินกว่า 10000	33.3	5.6	—	38.9

ที่มา : ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 316

ตีความ : กลุ่มรายได้ระดับกลาง และกลางค่อนข้างต่ำ มีพฤติกรรมบนบานศาลกล่าวมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำมากและสูงมาก

ตาราง เปอร์เซ็นต์ของการสะเคาะเคาะรถ (ก) และการคุ้มครองผูกควง (ข)

ก. ตามพื้นฐานการศึกษา

พื้นฐานการศึกษา	จำนวนครั้งที่อยู่ในรอบบัทแล้ว							
	1-10 (%)		11-20 (%)		มากกว่า 20 (%)		รวม (%)	
	ก	ข	ก	ข	ก	ข	ก	ข
ป. 4 และต่ำกว่า	20.9	26.6	1.6	0.8	0.4	2.5	22.9	29.6
ป. 7	29.1	32.9	—	1.3	3.8	3.9	32.9	38.1
มศ. 3 (ม. 6 เติม)	31.2	36.7	0.9	2.8	0.5	0.9	32.6	40.4
มศ. 5 (ม. 8 เติม)	41.6	36.7	3.2	1.6	—	1.6	32.2	45.1
อาชีวศึกษา	23.0	36.7	0.5	2.1	0.5	1.6	24.0	40.3
ปริญญาตรีและเทียบเท่า	16.6	41.5	0.4	0.6	0.2	0.6	17.2	42.7
ปริญญาโท-เอก	19.5	45.1	—	1.4	—	0.5	19.5	47.0

(รวมแพทยศาสตร์บัณฑิต) 19.5 45.1 — 1.4 — 0.5 19.5 47.0

ที่มา : ดัดแปลงจาก ดร.สุนทร และดร.สนิท, หน้า 321 และหน้า 327

ตีความ : การสะเคาะเคาะรถเป็นที่นิยมกันในหมู่ผู้มีการศึกษาต่ำ ส่วนการคุ้มครองผูกควงเป็นที่นิยม

กันในทุกระดับการศึกษา

ข. ตามกลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพและกิจกรรม	จำนวนครั้งที่อยู่ในรอบบัทแล้ว							
	1-10 (%)		11-20 (%)		มากกว่า 20 (%)		รวม (%)	
	ก	ข	ก	ข	ก	ข	ก	ข

	ก	ข	ก	ข	ก	ข	ก	ข
ค่าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ	34.0	37.5	1.9	2.9	1.9	4.8	37.8	45.2
ลูกจ้างเอกชน	31.3	41.9	—	—	2.4	1.2	33.7	43.1
ช่างฝีมือ	22.2	33.3	—	—	—	3.7	22.2	3.7
ข้าราชการ	20.8	42.1	0.7	1.3	0.1	0.7	21.6	44.1
ธุรกิจการค้า	16.7	30.9	2.4	2.4	—	2.4	19.1	35.0
ชานาชาชาวไร่	17.6	19.7	0.7	0.7	—	0.7	18.3	21.1
กรรมกร	17.6	29.0	—	1.0	1.0	1.0	18.2	31.0
นักศึกษา	13.3	34.0	—	0.5	0.2	0.5	13.5	35.0

ที่มา: ดัดแปลงจาก ดร.สุนทร และดร.สนธิ หน้า 322 และหน้า 328

ตีความ : กลุ่มอาชีพที่ค่อนข้างเสี่ยงภัยมาก ๆ ทำการสะเคาะเคราะห์มากกว่ากลุ่มอาชีพที่เสี่ยงภัยน้อย (ยกเว้นสำหรับกลุ่มกรรมกรซึ่งมีการช่วยเหลือในเรื่องการรักษาพยาบาลรองรับไว้ชั้นหนึ่งแล้ว) กลุ่มอาชีพต่าง ๆ นิยมการคุ้มครองผูกดวง (ยกเว้นชาวนาชาวไร่ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในชนบท)

ตาราง เปอร์เซ็นต์ของการคุ้มครองผูกดวงของกลุ่มรายได้

รายได้ต่อเดือน	จำนวนครั้งต่อปีในรอบปีที่แล้ว			รวม
	1-10	11-20	มากกว่า 20	
	(%)	(%)	(%)	(%)
ต่ำกว่า 1000	31.1	0.4	1.7	33.2
1000-2000	39.2	1.5	1.0	41.7
2000-3000	37.4	2.2	0.8	40.4
3000-4000	39.5	0.5	1.1	41.1
4000-5000	34.2	1.3	2.6	38.1
5000-10000	47.1	0.7	—	47.8
เกินกว่า 10000	55.6	5.6	5.6	66.8

ที่มา: ดร.สุนทร และดร.สนธิ หน้า 329

ตีความ : กลุ่มรายได้สูงมาก นิยมการคุ้มครองมากกว่ากลุ่มรายได้ที่ต่ำกว่า

ตาราง เบอร์เซ็นต์ของการคุ้มครองของกรุงเทพมหานคร ฯ และต่างจังหวัด

ถิ่นที่อยู่	จำนวนครั้งต่อบุคคลในรอบปีที่แล้ว			รวม
	1-10 (%)	11-20 (%)	มากกว่า 20 (%)	
กรุงเทพ ฯ	39.6	1.0	0.5	41.1
ต่างจังหวัด	31.5	1.1	0.4	34.1

ที่มา: ดร.สุเมธ และดร.สนิธา, หน้า 826

ถ้าจะตีความข้อมูลทั้งหมดในเรื่องการบนบานศาลกล่าว การสะเคาะเคราะห์ และการคุ้มครองผูกดวง จะได้ผลดังนี้

ความคิดและพฤติกรรมทางไสยศาสตร์ได้กลายเป็นสิ่งแพร่หลายในกลุ่มคนที่ทำงานอยู่ในเมืองควบคู่ไปกับการขยายตัวของวิถีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น ทั้งนี้เพราะวิถีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น ทำให้ผู้คนต้องหันมาเอาใจใส่กับชีวิตปัจจุบันมากยิ่งขึ้น เช่นเพื่อมีชีวิตรอดต่อไปอีกวันหนึ่ง ในกรณีของผู้หาเช้ากินค่ำ เพื่อความมั่นคงในการทำงานและการดำเนินชีวิตในกรณีของพ่อค้าขายและช่างฝีมือ เพื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานในกรณีของข้าราชการ และเพื่อความร่ำรวยมั่งคั่งในกรณีของพ่อค้านักธุรกิจใหญ่ เป็นต้น ระบบความคิดแบบศักดิ์ศานาในแง่จุดหมายปลายทางที่มุ่งเน้นเรื่องบุญกรรม และวาสนาจึงเริ่มจืดจางลงไปและกลายเป็นเรื่องที่ห่างไกล

นอกจากนี้ยังได้แปรรูปเป็นเพียงระบบความคิดแบบศักดิ์ศานาในแง่วิถีปฏิบัติเพื่อหวังสัมฤทธิ์ผลในสิ่งทั้งหลายในชาตินี้มากกว่าจะต้องรอคอยไปถึงชาติหน้า (อาจยกเว้นบ้างสำหรับคนวัยชราที่ทั้งความหวัง และความเป็นจริงนับวันใกล้จะดับวอดลงไป ความคิดความหวังเกี่ยวกับชาติหน้าภพหน้าจึงอาจมีอยู่ ถ้าไม่ละเอ็ดหรือหลงไปเสียก่อน) และความเป็นจริงเช่นนี้คงเป็นสิ่งที่เห็นกันได้ทั่ว ๆ ไปในสังคมกรุงเทพ ฯ ปัจจุบัน เช่นการประจบสอพลอเจ้านายในแวดวงข้าราชการ การแหงนหวงชูคอเสียดียงโซ่คตามความเก๋ฝัน หรือแม้กระทั่งการยึดอาชีพเป็นหมอดู หมอสะเคาะเคราะห์ ต่างก็มุ่งหวังมั่งมีศรีสุขในชาตินี้ภพนี้ก่อนทั้งสน

ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างวิถีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นกับระบบความคิดแบบศักดิ์ศานาในแง่จุดหมายปลายทางนั่นเองที่ทำให้ระบบความคิดแบบศักดิ์ศานาในแง่จุดหมายปลายทาง

ทางต้องผันแปร ไปสู่ระบบความคิดศักดิ์ศานาในแง่วิถีปฏิบัติและยังผลให้ความคิดแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นเข้มแข็งขึ้น อย่างไรก็ตามในทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นและแบบศักดิ์ศานาในแง่วิถีปฏิบัติหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นกึ่งศักดิ์ศานา ยังเป็นทั้งความคิดแบบสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ก็เพราะต่างฝ่ายต่างรับใช้ซึ่งกันและกัน ท่ามกลางการขยายตัวมากยิ่งขึ้นของวิถีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้นและการเสื่อมสลายลงของวิถีการผลิตแบบกึ่งศักดิ์ศานา

อย่างไรก็ตาม ต้องขออภัยไว้ที่นี้ด้วยว่า แม้ความคิดทั้ง 2 แบบอาจอยู่ร่วมกันได้ แต่โดยเนื้อแท้แล้วความคิดทั้ง 2 แบบก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างไปจากกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรากเหง้าความเป็นมา หรือจุดหมายปลายทาง ดังนั้นแม้ความคิดทั้ง 2 แบบ ใ้มีโอกาสดูอยู่ร่วมกันจริง แต่เป็นแต่อยู่ร่วมกันที่ขัดแย้งกันและพยายามเอาชนะกัน การที่ความคิดศักดิ์ศานาในแง่จุดหมายปลายทางต้องแปรเปลี่ยน ไปสู่ความคิดศักดิ์ศานาในแง่วิถีปฏิบัติมากยิ่งขึ้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมถอยของความคิดแบบศักดิ์ศานา กึ่งเต็ม (ในแง่จุดหมายปลายทางแล้ว) ยังแสดงด้วยว่าความคิดแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นในแง่จุดหมายปลายทาง ซึ่งเกิดมาจากความสัมพันธ์ทางการผลิต และหลังการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น กำลังพัฒนาเข้ม

แข็งขึ้นมาก และท่ามกลางการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างความคิดแบบกึ่งศักดิ์ศานา และความคิดแบบกึ่งเมืองขึ้นนั่นเอง จึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใด ที่เมื่อเกิดปรากฏการณ์การขยายแรงงาน เด็กตงเป็นทาส การขนเหล็กไปทิ้งทะเล การเก็บกู้ก้นเงินค้ำหรือการค้ำกำไรเกินควร การคลัง ไล่ไล่ไหลลงในวันฉัตรมงคลของเยาวชนหนุ่มสาว อันเนื่องมาจากวิถีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้น จึงกลายเป็นความรู้สึกขัดแย้งในจิตใจของคนไทยโดยทั่วไปว่าผลิตภัณฑ์มวลรวม หรือทำลายชนบทประเพณีอันดีงามของชาติ

โดยสรุป วิถีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดิ์ศานานั่นเองที่ทำให้คนไทยปัจจุบัน มีระบบความคิดแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดิ์ศานา ที่คิดและเชื่ออยู่แต่เพียงว่า “เนื่องจากคนเรามีความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันในเรื่องโชควาสนาบุญญาบารมี ความรู้ความสามารถ ความฉลาดและความแข็งแรงอันเป็นผลกรรมมาแต่ชาติปางก่อน คนที่แข็งแรงกว่า รู้และสามารถมากกว่า โชคและวาสนาก็กว่า เท่านั้นจึงจะสมควรเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการแสวงหากอบไทยและสะสมผลประโยชน์ทั้งหลาย ด้วยวิธีการแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอาและตัวใครตัวมันเพื่อความสุขในชาตินี้และชาติหน้า ถ้าชาติหน้ามีจริง” ความรู้สึกนี้ก็คือที่เป็นระบบความคิดแบบนี้ จึงสร้าง

ความสับสนขัดแย้งในจิตใจ ระหว่างความคิดที่จะแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวย กับความคิดในความรู้สึกลับผิดถูก ตามชอบชั่วแห่งศีลธรรมและชนบทประเพณีดั้งเดิมของสังคมศักดินา ความสับสนขัดแย้งในจิตใจของคนไทยเช่นนี้ นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นครบเท่าที่ระบบความคิดแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินายังคงมุ่งดำรงรักษาวิธีการผลิตแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาเอาไว้

2.4 การแสดงออกทางการเมืองของคนไทยภายใต้ระบบความคิดกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา

เนื่องจากความคิด และการแสดงออกของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้น การแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในสังคม จึงสะท้อนมาจากระบบความคิดที่ครอบงำสังคมนั้น

กล่าวทางฝ่ายผู้ปกครองไทยย่อมมีความคิดที่จะดำรงสถานะของตนไว้ด้วยเหตุผลแห่งความคิดที่ว่า “ผู้ปกครองกับประชาชนนั้นมีสถานะที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังเห็นได้ว่าผู้ปกครองมักอ้างว่า “การเมือง” เป็นเรื่องของผู้ปกครองเท่านั้น ประชาชนแวควงต่าง ๆ ไม่ควรรุ่งเกี่ยวประชาชนควรตั้งหน้าทำมาหากิน ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ผู้ปกครองกำหนดขึ้น และที่สำคัญประชาชนควรเชื่อ และเคารพต่อผู้ปกครอง” การแสดงออกของผู้ปกครองจึงปรากฏออกมาในรูปของนโยบาย และการปฏิ

บัติการซึ่งแสดงออกใน 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ เสริมสร้าง และปลุกฝังระบบความคิดของผู้ปกครองให้แก่ประชาชน ผ่อนคลายและสนองตอบความต้องการบางส่วนบางระดับของประชาชน และกวาดล้างหรือขจัดการปฏิเสธร หรือการก่อกองปฏิริยาของฝ่ายประชาชน

ผู้ปกครองไทยปัจจุบันยังคงรับช่วงสืบต่อการเสริมสร้างปลุกฝังความคิดดังกล่าว ภายใต้อุดมการณ์ รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ให้แก่ประชาชน ดังจะเห็นเป็นตัวอย่างได้จากรายการ “เพื่อแผ่นดินไทย” ที่ออกอากาศทางวิทยุทุกสถานีเวลา 6 โมงเย็นของทุก ๆ วัน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีความสงบนิ่งทางการเมือง และเพื่อความสะดวกในการปกครอง

แต่มีอยู่หลาย ๆ ครั้ง ที่การบริหารประเทศของผู้ปกครองไทยมักจะถูกคัดค้านจากประชาชนคนไทย โดยเฉพาะเมื่อการบริหารประเทศนั้นๆ เป็นไปตามวิถีทางของระบอบเผด็จการ และสิ่งทีปรากฏขึ้นคือ การโอนอ่อนผ่อนตามของผู้ปกครองที่จำต้องยอมให้มีการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้น แต่ครั้นเมื่อการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไปกระทบต่อผลประโยชน์ของผู้ปกครองเข้าจนทำให้เกิดการขัดแย้งแย้งชิงผลประโยชน์ขึ้นในหมู่ผู้ปกครองด้วยกันเอง ผู้ปกครองที่มีฐานะอำนาจเข้มแข็งกว่า เช่นมีสมัครพรรคพวกมากกว่า มีการกำจุนทางกำน

การเงินมากกว่า ก็จะทำกรรัฐประหารและรวบอำนาจมาเป็นของผู้ปกครองอีกครั้ง ด้วย การกล่าวอ้างถึงความมั่นคงปลอดภัยของชาติ ผู้ปกครองบางกลุ่มมีความต้องการรวบอำนาจไว้นาน แต่บางกลุ่มก็รวบอำนาจไว้ส่วนหนึ่ง ส่วนอีกส่วนหนึ่งปล่อยให้ประชาชน ได้มีโอกาสแสดงออกได้บ้าง ดังเช่นที่หนังสือพิมพ์ทั่วไปขนานนาม การเมืองที่มีประชาธิปไตยแค่บางส่วนว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ” บ้าง “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” บ้าง เป็นต้น

การแสดงออกทางการเมืองของผู้ปกครองไทยดังกล่าว แสดงให้เห็นความคิดเริ่มสติใจของผู้ปกครอง อันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นมาจากความขัดแย้งในวิถีการผลิต* กล่าวคือผู้ปกครองไทยเริ่มตระหนักความเป็นจริงว่า (วิถีการผลิต) สภาพชีวิตของ ผู้คนและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ความคิดเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ส่วนบุคคลตามคติทุนนิยมตะวันตกกำลังเบ่งบานขึ้น และยากต่อการ

สกัดกั้น การบีบคั้นการแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในสังคมตามระบบความคิดแบบศักดินา คึงเดิมที่มุ่งเน้นเรื่องความจริงรักภักดี ความเชื่อฟังนั้นก็ไม่อาจทำได้ง่าย ๆ อีกต่อไป อย่างไรก็ตามผู้ปกครองก็ยังคงต้องการเป็นผู้ปกครอง ยังต้องการให้ประชาชนคล้อยตามและสนับสนุนผู้ปกครองเพื่อคงผลประโยชน์จากวิถีการผลิตของสังคมไว้

ทางออกแห่งความขัดแย้งดังกล่าวคือ การยังคงรวบอำนาจไว้ในหมู่ผู้ปกครอง โดยปล่อยให้ มีประชาธิปไตยเพียงบางส่วน และนี่ก็คือความเป็นมาของ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ดังที่เรียกขานกันทั่วไปในปัจจุบัน และเมื่อเบียดโอกาสให้มีประชาธิปไตยกันบ้างแล้ว ผู้ปกครองก็พยายามใช้ประโยชน์จากประชาธิปไตย ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น พยายามสร้างฐานอำนาจของตนเอง โดยการตั้งกลุ่มคนในอาณัติของตนออกเคลื่อนไหวในนามของประชาชน โดยกาขายงานสืบราชการลับ เป็นต้น

* ความขัดแย้งในความคิดของผู้ปกครองเช่นนี้เกิดขึ้นมานาน นับตั้งแต่กระกระแสดความคิดแบบประชาธิปไตยเริ่มแพร่ขยายเข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านนักเรียนไทยที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ และ ความขัดแย้งเช่นนี้แสดงออกโดยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้งหลายหน เริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สู่การปกครองตามระบบประชาธิปไตย สลับกับการปกครองแบบเผด็จการเรื่อยมา แต่ด้านหลักของความขัดแย้งยังคงเป็นการปกครองในระบบเผด็จการ ดังจะเห็นได้จากความเป็นจริงดังต่อไปนี้

หากได้ทบทวนประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยในช่วงเวลา 2475 - 2523 รวม 48 ปี ประเทศไทยมีรัฐบาลบริหารประเทศไปแล้ว 43 ชุด มีการรัฐประหารล้มล้างรัฐธรรมนูญ 11 ครั้ง มีกบฏใหญ่ไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง ครั้งใหญ่ 4 ครั้ง มีการยุบสภา 8 ครั้ง มีการเลือกตั้ง 14 ครั้ง และรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอยู่ครบวาระตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพียง 2 ครั้ง ในจำนวนนายกรัฐมนตรี 16 คน แม้ว่าชนพลเรือน ๑ คน บทบริหารเพียง 7 คน แต่รัฐบาลทหารครองอำนาจได้เป็นช่วงเวลาที่ยาวกว่ารัฐบาลพลเรือนและถ้าจะรวมช่วงเวลาการเป็นรัฐบาลของฝ่ายทหารเปรียบเทียบกับฝ่ายพลเรือน รัฐบาลทหารครองอำนาจรวมกันถึง 41 ปี ครึ่งมีเพียง 7 บทานันท์พลเรือนได้มีโอกาสจัดตั้งคณะรัฐบาล

กล่าวทางฝ่ายประชาชน ปัญหาปากท้อง และอิทธิพลของความคิดแบบศักดินา ที่ยังคงครอบงำความรู้สึกนึกคิดของผู้คนอยู่ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ คงมุ่งแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน โดยไม่มีโอกาสได้สนใจใยดีกับการเมือง อย่างไรก็ตาม ความคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล รวมทั้งความเสมอภาค ตามระบอบประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากอิทธิพลตะวันตกก็กำลังขยายวงออกไปกว้างขวางขึ้นตามเหตุการณ์ทางการเมือง ตามสื่อมวลชนประเภทต่างๆ และตามระบบการศึกษาที่กำลังมุ่งหน้าไปสู่ความทันสมัย? มากขึ้น

2.5 อิทธิพลของความคิดต่อวิถีการผลิต

ทั้งนี้กล่าวมาแล้วว่า วิถีการผลิตก่อให้เกิดระบบความคิด และการแสดงออกทางการเมืองได้อย่างไร ทั้งกล่าวด้วยว่า ความคิดได้แทรกซึมอยู่ในวิถีการผลิตมาโดยตลอด ต่อไปนี้จะกล่าวเห็นถึงประเด็นหลังให้มากที่สุดหน่อย ความคิดเป็น “นามสมบัติ” ที่คิดค้นอยู่กับมนุษย์มาโดยธรรมชาติ จึงเห็นได้ว่า มนุษย์สามารถคิดค้นเปลี่ยนแปลงทฤษฎีการธรรมชาติต่าง ๆ ให้มาเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ได้อยู่เสมอด้วยเหตุนี้ พลังการผลิตจึงเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา นอกจากนั้นมนุษย์มิได้คิดค้นแต่ทฤษฎีการธรรมชาติเท่านั้น หากพยายามคิดค้นเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันให้สอดคล้องไปกับพลังการผลิตอีกด้วย ความ

สัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างมนุษย์ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงเกิดขึ้นมาจากความรู้สึกความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของวัตถุทั้งหลาย และเมื่อความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบหนึ่งแบบใดเกิดขึ้นซ้ำซาก ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นก็เคยชิน หรือคุ้นเคยกับความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบนั้นๆ จนในที่สุดมีการยอมรับกันว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบหนึ่งๆ ที่ครอบงำพลังการผลิตแบบหนึ่งเป็นวิถีชีวิต หรือสภาพความเป็นอยู่ หรือการดำเนินชีวิต หรือที่เรียกกันในบทความนี้ว่าวิถีการผลิต เมื่อมาถึงขั้นนี้ ความคิดทั้งหลายที่เคยชิน เพราะสอดคล้องและคล้ายตามวิถีการผลิต จึงกลายเป็นระบบความคิดของมนุษย์ในสังคมไป

จึงเห็นได้ว่า กว่าที่ความคิดจะกลายเป็นระบบความคิดต้องผ่านขั้นตอนแห่งความคุ้นเคย ในช่วงเวลาที่ยาวนานไม่น้อยสำหรับการเปลี่ยนแปลงของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง และความเป็นจริงการเปลี่ยนแปลงของวัตถุก็มีได้เกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างหยุดนิ่งตายตัวเท่านั้น หากเกิดขึ้นกับหลายสิ่งหลายอย่างและมีผลสะท้อนเกี่ยวเนื่องถึงวัตถุอื่นๆ ด้วยตลอดเวลา ดังนั้น ความคิดที่สะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงของวัตถุทั้งหลาย จึงต้องใช้เวลาที่ยาวนานมาก (จนบางครั้งต้องเรียกกันเป็นยุคสมัยทีเดียว) กว่าที่จะมาเป็นระบบความคิดได้

เมื่อระบบความคิดเกิดขึ้นได้ยาก หรือเกิด

ขึ้นได้ซ้ำ (ยากหรือยากกว่าการเปลี่ยนแปลงของ
 วัตถุ) เพราะเมื่อวัตถุต่าง ๆ ต้องเปลี่ยนแปลง
 ไปหรือจะต้องสูญสลายไป ระบบความคิดที่
 เกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมจะต้องพยายามรักษาสภาพ
 แห่งความคุ้นเคยนั้นไว้อย่างถึงที่สุด โดยการ
 พยายามจู่จ้งหรือขวางกั้นการเปลี่ยนแปลงหรือ
 บำรุงสภาพของวัตถุนั้นๆ อย่างเต็มที่ แม้จะรู้ว่า
 การเปลี่ยนแปลงย่อมมีสิ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้
 แต่ก็ต้องการต่อสู้หรือขอยุของสภาพวัตถุนั้นๆ
 ในทุกวิถีทาง ทั้งในการเปลี่ยนแปลงหรือการ
 สูญสลายของระบบความคิด จึงย่อมต้องอาศัย
 เวลา และต้องอาศัยเงื่อนไขปัจจัยหลายอย่างมา
 ช่วยเกื้อหนุนให้มีการเปลี่ยนแปลง

บทสรุปเนื้อหา

ความถูกต้องตรงต่อความเป็นจริง ได้มีอยู่
 บ้างแล้ว หากจะกล่าวถึง วิถีการผลิตแบบกึ่ง
 เมืองกึ่งศักดินา ซึ่งมีกลุ่มนายทุนและศักดินา
 เป็นกลุ่มผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ และอิทธิ
 พลังทางการเมือง เป็นสาเหตุทำให้เกิดระบบ
 ความคิดแบบกึ่งเมืองกึ่งศักดินา

แต่การกล่าวเช่นเพียงเท่านั้นยังไม่ครอบคลุม
 เนื้อหาแห่งความเป็นจริงที่ความคิดแบบกึ่งเมือง
 กึ่งศักดินา ถ้ายึดกรอบจำอยู่ในหมู่ผู้คนส่วนใหญ่
 ของสังคมไทย และทำให้ผู้คนมักยอมรับ
 อำนาจทางการเมือง และอิทธิพลทางการเงิน
 โดยไม่มีคำถาม ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์

โดยไม่มีข้อสงสัย ท้อแท้หมดหวังต่อการเปลี่ยนแปลง
 โทโส หรือเพิกเฉยต่อการเร่งพัฒนาวิถี
 การผลิตของสังคม ให้มีลักษณะเป็นตัวของตัว
 เอง อุปสรรคคืออะไร ถึงขวางกั้นอยู่ที่ไหน
 และจะแก้ไขให้พ้นด้วยวิธีการอย่างไร สภาพ
 ที่เป็นจริงก็คือ คำตอบในตัวของมันเองอยู่แล้ว
 และคำตอบคงทำให้กระจ่างชัดแก่ผู้ที่ไม่ได้ช่วย
 มิใช่จุ่มงมดหมายของบทความชั้นนี้ บทความนี้
 เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า วิธีการทางเศรษฐ
 ศาสตร์การเมืองมิได้ละเลยเรื่องความรู้สึกนึกคิด
 หรือเรื่องของจิตใจ ทั้งที่หลาย ๆ คนเข้าใจ
 วิธีการทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเห็นความสำ
 คัญของทั้งวัตถุ และความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเป็น
 เหตุเป็นผลต่อกันและกัน ตามสภาพแห่งความ
 เป็นจริง กล่าวคือวัตถุย่อมกำหนดความรู้สึก
 นึกคิดอย่างแน่ชัด แต่ความรู้สึกนึกคิดก็
 แสดงออกมาเป็นการกระทำต่อวัตถุด้วย ไม่ว่าจะ
 เป็นความคิดความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหรือ
 ดำรงรักษาสภาพเดิมของวัตถุ และนี่ก็คือพื้นฐาน
 สำคัญของวิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์
 การเมือง

ดังนั้น ทั้งวัตถุหรือที่เรียกกันในภาษา
 เศรษฐศาสตร์การเมืองว่า วิธีการผลิตและความ
 รู้สึกนึกคิด หรือระบบความคิดและการแสดง
 ออกทางการเมือง ภายใต้เงื่อนไขแห่งความ
 สัมพันธ์กันในลักษณะที่สอดคล้อง หรือขัดแย้ง
 กัน จึงมีส่วนสำคัญซึ่งกันและกันในการกำหนด
 สภาพที่แท้จริงของสังคม

ขีดจำกัดของวิธีการทางเศรษฐศาสตร์การเมืองในการวิเคราะห์สังคมไทย

การนำวิธีการทางเศรษฐศาสตร์การเมืองมาวิเคราะห์สภาพสังคมไทยก็อย่างที่ทำมานั้น มีข้อจำกัดสำคัญที่มองเห็นได้อยู่ 2 ส่วนคือ

ส่วนแรก เกี่ยวกับผู้เขียนบทความ

ผู้เขียนยังศึกษาค้นคว้างานทฤษฎีน้อยมาก ถึงเห็นได้ว่า ไม่ค่อยมีการอ้างอิงถึงงานทฤษฎีมากนักในบทความชิ้นนี้ ส่วนใหญ่เป็นความพยายามคิดเอาเองตามพื้นฐานที่มีอยู่มาเทียบกับความเป็นจริงในสังคมไทย เมื่อคิดว่าใช้ได้ก็ตรวจสอบหาหลักฐาน เมื่อได้หลักฐานที่ตรงกับภาวะคิดก็มั่นใจและนำเสนอมาลงไว้ การมีทฤษฎีคิดค้อยู่เบื้องหลังทำให้การพิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ไม่กว้างขวางและไม่ลึกซึ้งเพียงพอรวมทั้งอาจไม่ถูกต้องเอาเสียก็ได้ ท่านผู้ใดจะเสนอความเห็นวิจารณ์เอาได้ก็จะช่วยให้แสงสว่างแก่ที่ผู้เขียนและผู้เขียนบทความ ที่อยู่ในสถานะเหมือนผู้เขียน

สำหรับข้อมูลที่เขียนเรื่องกับสังคมไทยก็ที่ได้ยกมาแสดงประกอบ เป็นตัวอย่างของวิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองไว้ แม้ไม่เป็นความประสงค์โดยตรงของผู้เขียน ที่จะวิเคราะห์สังคมไทยให้ถึงแก่น ดังที่กล่าวไว้แต่แรกเริ่มแล้วนั้น แต่ก็มีความบกพร่องของผู้เขียนเองที่ไม่อาจหาข้อมูลให้มากไปกว่านี้ได้นอกจากนี้ ข้อมูลทั้งหมดก็เป็นข้อมูลทุติยภูมิ

(ข้อมูลชั้นสอง) ที่รวบรวมมาจากผลงานศึกษาวิจัยของสถาบันหรือนักวิชาการท่านอื่น ๆ โดยยังมีได้นำทฤษฎีไปสำรวจค้นคว้าหาข้อมูลเอง ความน่าเชื่อถือ และความเที่ยงตรงของการวิเคราะห์ในบทความชิ้นนี้ จึงยังคงกล่าวไม่ได้ว่าดีแล้วถกแล้ว โดยเฉพาะเมื่อผู้เขียนเล่นยกข้อมูลที่มีลักษณะแตกต่างกันในเรื่องเวลารอบๆ มาก ทั้งๆ ที่ควรเป็น cross section data หรือข้อมูลเปรียบเทียบกันที่ใกล้เคียงปัจจุบันมากที่สุด แต่ผู้เขียนก็ยังทำไม่ได้

กล่าวโดยทั้งหมด บทความนี้จึงคงมีจุดอ่อนอยู่มากทั้งในเรื่องของระดับทฤษฎี และข้อมูลที่น่าเสนอ

ส่วนที่สอง เกี่ยวกับ แนวทางวิชาการและนโยบายของรัฐบาล

เป็นที่ทราบกันแล้วว่า วิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองยังเป็นเรื่องแปลกใหม่ในแวดวงวิชาการของไทย การวิจัย ค้นคว้า ทฤษฎี การนำทฤษฎีมาใช้ และการประเมินคุณค่าของทฤษฎี โดยตรวจสอบกับความเป็นจริงของสังคมไทย ยังกระทำกันอยู่ในขอบเขตจำกัดมาก

ความจำกัดครั้งสำคัญของวิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองอาจเกิดขึ้นด้วยสาเหตุ 2 ประการคือ อคติทางวิชาการ และนโยบาย

ของรัฐบาล

กล่าวได้ว่าการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองเติบโตขึ้นมาในเมืองไทย ท่ามกลางความกลังแกล้งใจ ของนักวิชาการหลายท่าน บางท่านถึงกับ ไม่ยอมรับการศึกษาด้านนี้ โดยกล่าวหาว่าเป็นการศึกษาที่มีอคติ การกล่าวหาเช่นนี้ นับว่ารุนแรงมากในแวดวงวิชาการ และมีข้อต้องไต่แย้มมากด้วยว่ามีอะไรบ้างที่เป็นอคติ การจะตัดสินว่าอะไรมีอคติหรือไม่ ใช้เกณฑ์อะไรเป็นมาตรฐานในการตัดสิน หากคำกบต้อทัวอย่างคำถามทั้งสองนี้ ไม่ได้ตกกันทางวิชาการให้แจ่มแจ้งแล้ว และรีบด่วนตัดสินว่าการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองมีอคติ ย่อมแสดงให้เห็น ได้ใหม่ว่า ท่านที่กล่าวหาว่าการศึกษาด้านนี้มีอคติ ก็เพราะตัวท่านเองมีอคติอยู่แล้วเช่นกัน และในที่สุดหากวิชาการสาขาอื่น ๆ ล้วนแต่ถูกเสียดสีไปไม่ได้จริง ๆ แล้ว การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองก็คงหลีกเลี่ยงสิ่งนี้ไปไม่ได้ด้วยเช่นกัน

สำหรับชีวิตจำกัด ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองมากที่สุดเห็นจะไม่พ้นนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลเห็น ๆ เป็นเผด็จการ ชอบแต่ระแวงสงสัยการแสดงออกทางความคิด โดยอ้างถึงภัยคอมมิวนิสต์และความมั่นคงของชาติ

อยู่ร่ำไป การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงมักจะถูกเพ่ง-ส่องดูบักกัน และไม่ได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาต่อ ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้เป็นที่น่ายินดี ว่า การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองกำลังเป็นที่สนใจของผู้คนทั่วโลก อันเนื่องมาจากปัญหาหนี้มัน ปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความเหลื่อมล้ำและการกระจายรายได้ อันเป็นวิกฤติการณ์ร่วมสมัยของโลก ปัจจุบันที่สังคมไทยก็เผชิญร่วมอยู่ด้วย รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้เริ่มตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองมากขึ้น จึงจะเห็นได้ว่า การศึกษาในด้านนี้ เริ่มเป็นที่สนใจแพร่หลายกันมากขึ้นในประเทศแถบยุโรปตะวันตก และสหรัฐอเมริกาและกำลังได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ มากขึ้น และแม้กระทั่งรัฐบาลปัจจุบันของประเทศไทยเอาเองก็ใช้ระงับหน้าประเทศอื่น เพราะได้ตั้งเอานักเศรษฐศาสตร์การเมืองผู้มีสายตายาวไกล (แม้ว่าตัวของท่านเองหรือบุคคลในคณะรัฐบาลจะไม่รู้จักก็ตาม) ขึ้นไปร่วมเป็นคณะรัฐมนตรีอยู่ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็ได้แต่หวังว่า รัฐบาลไทยควรจะได้เลิกบักกันเสรีภาพทางวิชาการ และหันมาส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง

ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อให้ผู้คนที่สนใจใคร่เรียนรู้ ได้มีโอกาสช่วยเหลือรัฐบาลแก้ไขปัญหาสำคัญต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญหน้ารัฐบาลอยู่ในปัจจุบันนี้

บทส่งท้าย

มีข้อนำสังเกต ที่ผู้เขียนบทความนี้ขอเสนอให้ท่านผู้อ่าน ได้รับทราบอยู่ประการหนึ่งคือ เนื่องจากวิธีการทางเศรษฐศาสตร์การเมืองถือกำเนิดขึ้นมาจากการค้นคว้าหาความเป็นจริงในสังคม ผลของการศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางค่านิยม จึงมุ่งชี้ให้เห็นสภาพความเป็นจริงของสังคม และรากกำเนิดของความเป็นจริงดังกล่าว วิธีการทางค่านิยมเศรษฐศาสตร์โดยเนื้อแท้แล้วมิได้ตัดสินเลยว่าอะไรดีหรือไม่ดี อะไรถูกหรืออะไรผิด หรืออะไรควรเป็นอะไร อะไรไม่ควรจะเกิดขึ้น ซึ่งล้วนเป็นเรื่องของค่านิยม (VALUE) ทั้งสิ้น ดังนั้นการใช้คำว่า “ศักดิ์ศรี” “นายทุน” “การกอบโกย” ผลประโยชน์” หรือถ้อยคำในทำนองนี้ จึงไม่มีลักษณะเป็น

“บวก” หรือเป็น “ลบ” อยู่ในถ้อยคำแต่อย่างใดเลย วิธีการทางค่านิยมเศรษฐศาสตร์การเมืองถือกันว่า ถ้อยคำดังกล่าว เป็นเพียงการสะท้อนความจริง ออกมาเป็นตัวอักษรที่ปลดอกจากค่านิยมทั้งหมด อย่างไรก็ตามหากค่านิยมอย่างหนึ่งอย่างใดจะเกิดขึ้นกับท่านผู้อ่านเอง ก็ต้องถือว่า สิ่งนี้แหละ มีสิทธิเกิดขึ้นได้กับการศึกษาทุกสิ่งทุกอย่าง และย่อมอยู่แยกเหนือไปจากจุดมุ่งหมายแห่งงานทางค่านิยมวิชาการ ผู้เขียนเห็นว่าข้อสังเกตนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่าน เพราะอย่างน้อยจะได้รับรู้กันว่า ธรรมชาติของวิธีการการศึกษาทางค่านิยมเศรษฐศาสตร์การเมือง ก็เป็นเช่นเดียวกับวิธีการศึกษาทางค่านิยมอื่น ๆ ทุกประการ และที่สำคัญคือต้องการชี้ความเป็นจริงให้ปรากฏ จะแตกต่างกันแต่เพียง “ความวิยเยาว์” ของการศึกษาทางค่านิยมซึ่งกำลังเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ท่ามกลางความไม่เข้าใจของ “ผู้รู้” บางท่าน

30 กันยายน 2523

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร